

RACHUNKOWOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA

od jego powstania do likwidacji

redakcja naukowa Maria Hass-Symotiuk

WYDANIE **2**

RACHUNKOWOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA

od jego powstania do likwidacji

RACHUNKOWOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA

od jego powstania do likwidacji

redakcja naukowa Maria Hass-Symotiuk

WYDANIE **2**

Stan prawny na 1 grudnia 2021 r.

Recenzent

Dr hab. Małgorzata Cygańska, prof. UWM

Wydawca

Izabella Małecka

Redaktor prowadzący

Livia Śpiewak

Opracowanie redakcyjne

Violet Design Wioletta Kowalska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części książki napisali:

Zenon Głodek – rozdziały 3, 4

Zenon Głodek, Maria Hass-Symotiuk – rozdział 9

Maria Hass-Symotiuk – plan kont oraz rozdziały 1, 2, 6, 15

Maria Hass-Symotiuk, Małgorzata Trocka – rozdział 16

Magdalena Kludacz-Alessandri – rozdziały 8, 17, 18

Bożena Nadolna – rozdziały 5, 7, 12, 13

Małgorzata Trocka – rozdziały 10, 11, 14

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8246-622-5

2. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Wykaz kont syntetycznych	19

CZĘŚĆ A ASPEKTY PRAWNE I ORGANIZACYJNE RACHUNKOWOŚCI

Rozdział 1

Rachunkowość jako element systemu informacyjnego przedsiębiorstwa	25
1.1. Istota, zakres i zadania rachunkowości	25
1.2. Zewnętrzne i wewnętrzne regulacje rachunkowości	31
1.3. Zasady prawidłowej rachunkowości	39
1.4. Struktura rachunkowości	41
1.5. Użytkownicy informacji finansowych	43

Rozdział 2

Projektowanie systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie	47
2.1. Zasady projektowania systemu rachunkowości przedsiębiorstwa	47
2.2. Elementy polityki rachunkowości przedsiębiorstwa	52
2.3. Zasady budowy zakładowego planu kont	62
2.4. Weryfikacja zasad (polityki) rachunkowości przedsiębiorstwa	71
2.5. Odpowiedzialność za rachunkowość przedsiębiorstwa	79

Rozdział 3

Wybrane elementy organizacji systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie	87
3.1. Etapy generowania informacji finansowych w systemie rachunkowości	87
3.2. Wycena zasobów majątkowych i źródeł ich finansowania	90
3.3. Dokumenty księgowe jako podstawa ewidencji operacji gospodarczych	96
3.4. Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych	101
3.5. Inwentaryzacja jako narzędzie weryfikacji zapisów księgowych	107

CZĘŚĆ B
RACHUNKOWOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW KONTYNUUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ.
ZASOBY MAJĄTKOWE I KAPITAŁY W PRZEDSIĘBIORSTWACH
KONTYNUUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ

Rozdział 4

Rzeczowe i niematerialne aktywa trwałe przedsiębiorstwa	115
4.1. Istota i rodzaje środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych	115
4.2. Wycena środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych	122
4.3. Zasady amortyzacji środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych	125
4.4. Aktualizacja wartości i odpisy z tytułu utraty wartości środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych	132
4.5. Ewidencja środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych	138
4.6. Środki trwałe w budowie i ich ewidencja	144
4.7. Leasing środków trwałych i wartości niematerialnych oraz prawnych i jego ewidencja	148

Rozdział 5

Aktywa inwestycyjne przedsiębiorstwa	157
5.1. Istota i rodzaje aktywów inwestycyjnych	157
5.2. Aktywa finansowe i niefinansowe i ich wycena	161
5.3. Ewidencja długoterminowych aktywów finansowych i niefinansowych	171
5.4. Struktura krótkoterminowych aktywów finansowych i zasady ich ewidencji	182

Rozdział 6

Aktywa pieniężne przedsiębiorstwa i kredyty bankowe	187
6.1. Istota, rodzaje i zasady gospodarowania aktywami pieniężnymi	187
6.2. Środki pieniężne w kasie	192
6.3. Środki pieniężne na rachunkach bankowych	196
6.4. Inne środki pieniężne	203
6.5. Kredyty bankowe, ich rodzaje i ewidencja	209

Rozdział 7

Rozrachunki i roszczenia w przedsiębiorstwie	215
7.1. Pojęcie i rodzaje rozrachunków	215
7.2. Zasady wyceny i dokumentacja rozrachunków (krajowych i zagranicznych)	220
7.3. Rozrachunki z kontrahentami	223
7.4. Rozrachunki publicznoprawne	239
7.5. Rozrachunki z pracownikami	255
7.6. Pozostałe rozrachunki	265
7.7. Odpisy aktualizujące należności	275
7.8. Należności dochodzone sądowo (roszczenia)	278

Rozdział 8

Aktywa obrotowe przedsiębiorstwa	281
8.1. Zasady gospodarowania zapasami	281
8.2. Klasyfikacja i metody wyceny materiałów i towarów	283
8.3. Rozliczenie zakupu materiałów i towarów	289
8.4. Ewidencja materiałów	293
8.5. Ewidencja towarów	299
8.6. Nadwyżki i niedobory materiałów i towarów	308

Rozdział 9

Ewidencja, rozliczanie i kalkulacja kosztów w przedsiębiorstwie	315
9.1. Pojęcie i klasyfikacja kosztów	315
9.2. Warianty ewidencji kosztów	320
9.3. Koszty według rodzajów – ich ewidencja i rozliczanie	322
9.4. Koszty w układzie funkcjonalno-kalkulacyjnym i ich rozliczanie	327
9.5. Rozliczenia kosztów w czasie	339
9.6. Istota i metody kalkulacji kosztów	345

Rozdział 10

Produkty gotowe i produkcja niezakończona w przedsiębiorstwie	359
10.1. Ogólna charakterystyka produktów gotowych	359
10.2. Zasady wyceny produktów gotowych	360
10.3. Ewidencja produktów gotowych	366
10.4. Braki i ich ewidencja	372

Rozdział 11

Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem w przedsiębiorstwie	375
11.1. Pojęcie i rodzaje przychodów	375
11.2. Ewidencja przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	377
11.3. Ewidencja kosztów związanych z uzyskaniem przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	389
11.4. Pozostałe przychody i koszty operacyjne	394
11.5. Przychody i koszty finansowe	401
11.6. Obroty wewnętrzne i ich koszt własny	406

Rozdział 12

Kapitały i fundusze przedsiębiorstwa	409
12.1. Istota i rodzaje kapitałów (funduszy)	409
12.2. Kapitały (fundusze) podstawowe w różnych jednostkach gospodarczych	415
12.3. Kapitały (fundusze) zapasowe i rezerwy w różnych jednostkach gospodarczych	427
12.4. Rozliczenia międzyokresowe przychodów	436
12.5. Fundusze specjalne	440
12.6. Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	450
12.7. Wynik finansowy netto i jego rozliczanie	454

Rozdział 13

Rezerwy na zobowiązania w przedsiębiorstwie	457
13.1. Ogólna charakterystyka rezerw	457
13.2. Rezerwy na przyszłe zobowiązania i straty w księgach rachunkowych	463
13.3. Rezerwy na wydatki przyszłych okresów – rozliczenia międzyokresowe bierne	470
13.4. Rezerwy i aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego	476
13.5. Ujawnienia informacji o rezerwach w sprawozdaniu finansowym	482

CZĘŚĆ C

**SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA –
SPORZĄDZANIE I BADANIE, UDOSTĘPNIANIE ORAZ ARCHIWIZACJA I OCHRONA
ZBIORÓW DOKUMENTACJI KSIĘGOWEJ**

Rozdział 14

Zakres i procedury sporządzania sprawozdania finansowego w przedsiębiorstwie	491
14.1. Istota, cechy i zakres sprawozdania finansowego	491
14.2. Zasady sporządzania sprawozdania finansowego	493
14.3. Struktura informacyjna bilansu	500
14.4. Rachunek zysków i strat	504
14.5. Informacja dodatkowa	507
14.6. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym	514
14.7. Rachunek przepływów pieniężnych	516
14.8. Sprawozdanie z działalności w roku obrotowym	520
14.9. Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej	524
14.10. Konsolidacja sprawozdań finansowych	525

Rozdział 15

Badanie, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych	535
15.1. Cel i zasady badania sprawozdania finansowego	535
15.2. Sprawozdanie z badania sprawozdania finansowego	545
15.3. Zatwierdzanie, udostępnianie oraz ogłaszanie sprawozdania finansowego	548

Rozdział 16

Przechowywanie i ochrona zbiorów dokumentacji księgowej przedsiębiorstwa	555
16.1. Regulacje prawne dotyczące przechowywania i ochrony zbiorów dokumentacji księgowej	555
16.2. Miejsca i czasokres przechowywania zbiorów dokumentacji księgowej	558
16.3. Przechowywanie i ochrona zbiorów danych rachunkowości likwidowanych jednostek	565
16.4. Sposoby przechowywania zbiorów dokumentacji księgowej	568
16.5. Brakowanie zbiorów dokumentacji księgowej	574

CZĘŚĆ D
RACHUNKOWOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW NIEKONTYNUUJĄCYCH
DZIAŁALNOŚCI

Rozdział 17

Rachunkowość łączących się i przejmowanych przedsiębiorstw	579
17.1. Istota fuzji i przejęć	579
17.2. Zasady i metody łączenia się spółek	583
17.3. Rozliczenie łączenia spółek metodą nabycia	589
17.4. Rozliczenie łączenia spółek metodą łączenia udziałów	594
17.5. Skutki przejęcia jednostki w rachunkowości	599
17.6. Ujawnianie informacji o połączeniu w sprawozdaniach finansowych	611

Rozdział 18

Rachunkowość przedsiębiorstw w upadłości i likwidacji	613
18.1. Regulacje prawne dotyczące upadłości i likwidacji przedsiębiorstwa	613
18.2. Zakres prac związanych z upadłością i likwidacją przedsiębiorstwa	617
18.3. Otwieranie i zamykanie ksiąg rachunkowych	625
18.4. Inwentaryzacja aktywów i pasywów likwidowanego przedsiębiorstwa	628
18.5. Wycena aktywów i pasywów likwidowanego przedsiębiorstwa	632
18.6. Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa w likwidacji	646

Literatura	657
-------------------------	------------

Wykaz aktów prawnych	663
-----------------------------------	------------

Wykaz tabel	667
--------------------------	------------

Wykaz rysunków	673
-----------------------------	------------

Wykaz schematów	675
------------------------------	------------

O Autorach	679
-------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c.** – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
- k.p.** – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)
- k.p.c.** – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
- k.s.h.** – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)
- KSR 1** – uchwała nr 16/2017 Komitetu Standardów Rachunkowości z 12.09.2017 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych” (Dz.Urz. MRiF poz. 216)
- KSR 2** – uchwała nr 7/10 Komitetu Standardów Rachunkowości z 20.04.2010 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 2 „Podatek dochodowy” (Dz.Urz. MF Nr 7, poz. 31)
- KSR 3** – uchwała nr 14/2018 Komitetu Standardów Rachunkowości z 10.04.2018 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości Nr 3 „Niezakończone usługi budowlane” (Dz.Urz. MF poz. 76)
- KSR 4** – uchwała nr 2/12 Komitetu Standardów Rachunkowości z 14.02.2012 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów” (Dz.Urz. MF z 2012 r. poz. 15)
- KSR 5** – uchwała nr 13/2018 Komitetu Standardów Rachunkowości z 10.04.2018 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa” (Dz.Urz. MF poz. 77)
- KSR 6** – uchwała nr 3/14 Komitetu Standardów Rachunkowości z 4.03.2014 r. w sprawie przyjęcia znowelizowanego Krajowego Standardu Rachunkowości nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe” (Dz.Urz. MF poz. 12)
- KSR 7** – uchwała nr 3/2018 Komitetu Standardów Rachunkowości z 13.11.2018 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja” (Dz.Urz. MF z 2019 r. poz. 2)
- KSR 8** – uchwała nr 10/2020 Komitetu Standardów Rachunkowości z 10.11.2020 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 8 „Działalność deweloperska” (Dz.Urz. MFFiPR poz. 38)

- KSR 9** – uchwała nr 22/2017 Komitetu Standardów Rachunkowości z 19.12.2017 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 9 „Sprawozdanie z działalności” (Dz.Urz. MRiF poz. 4)
- KSR 10** – uchwała nr 11/2017 Komitetu Standardów Rachunkowości z 12.06.2017 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Krajowego Standardu Rachunkowości nr 10 „Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi” (Dz.Urz. MRiF poz. 142)
- KSR 11** – uchwała nr 4/2017 Komitetu Standardów Rachunkowości z 3.04.2017 r. w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 11 „Środki trwałe” (Dz.Urz. MRiF poz. 105)
- KSR 12** – uchwała nr 10/2018 Komitetu Standardów Rachunkowości z 27.03.2018 r. w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 12 „Działalność rolnicza” (Dz.Urz. MF poz. 78)
- KSR 13** – uchwała nr 6/2019 Komitetu Standardów Rachunkowości z 16.04.2019 r. w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów” (Dz.Urz. MF poz. 60)
- KSR 14** – uchwała nr 6/2021 Komitetu Standardów Rachunkowości z 6.07.2021 r. w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności” (Dz.Urz. MFFiPR poz. 119)
- pr. up.** – ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.)
- pr. przeds.** – ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2021 r. poz. 162 ze zm.)
- pr. spół.
r.i.f.** – ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm.)
– rozporządzenie Ministra Finansów z 12.12.2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 277)
- rozporządzenie
1126/2008** – rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z 3.11.2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.Urz. UE L 320, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie
2019/815** – rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2019/815 z 17.12.2018 r. uzupełniające dyrektywę 2004/109/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do regulacyjnych standardów technicznych dotyczących specyfikacji jednolitego elektronicznego formatu raportowania (Dz.Urz. UE L 143, s. 1, ze zm.)
- r.s.s.f.** – rozporządzenie Ministra Finansów z 25.09.2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 676)
- u.b.r.** – ustawa z 11.05.2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2020 r. poz. 1415 ze zm.)
- u.o.i.f.** – ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2021 r. poz. 328 ze zm.)
- u.p.d.o.f.** – ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1128 ze zm.)

- u.p.d.o.p.** – ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 1800 ze zm.)
- u.p.n.o.** – ustawa z 8.03.2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (Dz.U. z 2021 r. poz. 424)
- u.p.t.u.** – ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2021 r. poz. 685 ze zm.)
- u.r.** – ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2021 r. poz. 217 ze zm.)

Inne

- EOG** – Europejski Obszar Gospodarczy
- KAS** – Krajowa Administracja Skarbowa
- KIMSF** – Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej
- KRS** – Krajowy Rejestr Sądowy
- KSR** – Krajowe Standardy Rachunkowości
- MSiG** – Monitor Sądowy i Gospodarczy
- MSR** – Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
- MSSF** – Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
- system FK** – system finansowo-księgowy
- US** – urząd skarbowy
- ZPK** – zkładowy plan kont

WSTĘP

W warunkach gospodarki rynkowej obserwuje się zwiększone zainteresowanie specyficznym zasobem, jakim jest informacja finansowa. Stanowi ona podstawę podejmowania poprawnych decyzji oraz kontroli ich realizacji na wszystkich szczeblach zarządzania przedsiębiorstwem. Informacje te są także potrzebne użytkownikom zewnętrznym (np. inwestorom, kontrahentom, bankom) do oceny działalności przedsiębiorstwa, do rozliczenia ich kierownictwa z dokonań (osiągniętych rezultatów) i do efektywnego wykorzystania powierzonych im składników majątkowych.

Sprawne zarządzanie wymaga dostępu do informacji o posiadanych zasobach czynników produkcji, o źródłach ich finansowania, o realizowanych procesach i ich kosztach, uzyskiwanych przychodach oraz o osiągniętych rezultatach (efektach) działalności. Zasadniczym źródłem tych informacji jest rachunkowość. Stanowi ona system pomiaru i identyfikacji zdarzeń i procesów gospodarczych oraz generowania przydatnych różnym użytkownikom informacji finansowych o działalności jednostki, wykorzystywanych do podejmowania różnorodnych decyzji, i to zarówno przez kierownictwo przedsiębiorstwa, jak i odbiorców zewnętrznych.

W zależności od zakresu tych informacji, ich charakteru oraz stosowanych procedur przetwarzania danych wyróżnia się trzy obszary rachunkowości: rachunkowość finansową, rachunkowość podatkową i rachunkowość zarządczą. Dwa pierwsze obszary rachunkowości są ukierunkowane przede wszystkim na zaspokojenie potrzeb odbiorców zewnętrznych. Rachunkowość finansowa dostarcza informacji powtarzalnych zwłaszcza dla inwestorów, banków, kontrahentów. Z kolei rachunkowość podatkowa umożliwia ustalanie zobowiązań podatkowych (np. podatku dochodowego, podatku VAT) oraz dokonywanie rozliczeń z fiskusem. Rachunkowość zarządcza natomiast opracowuje informacje zindywidualizowane, dostosowane do rozwiązywanych przez kierownictwo problemów decyzyjnych.

Przygotowane drugie wydanie książki stanowi kompendium wiedzy o systemie informacyjnym rachunkowości finansowej przedsiębiorstw. Prezentowane w niej treści obejmują uaktualnione i poszerzone zagadnienia systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej występujące w cyklu życia przedsiębiorstwa, tj. od

zaprojektowania tego systemu (w momencie utworzenia przedsiębiorstwa), przez sprawne funkcjonowanie systemu rachunkowości (okres kontynuacji działalności), aż do kresu bytu prawnego przedsiębiorstwa (to jest likwidacji/upadłości). Na każdym z tych etapów rola rachunkowości jest bardzo istotna.

Treść pracy ujęto w czterech częściach, które harmonijnie łączą problemy ogólne z praktycznymi występującymi w cyklu życia przedsiębiorstwa.

Część pierwsza „Aspekty prawne i organizacyjne rachunkowości” ukazuje rolę i rangę rachunkowości jako instrumentu zarządzania (język biznesu). System ten powinien być ukierunkowany na generowanie przydatnych informacji finansowych na potrzeby różnych użytkowników (wewnętrznych i zewnętrznych).

Dlatego na tle istoty, zakresu, struktury i atrybutów rachunkowości przedstawiono zasady projektowania tego systemu w przedsiębiorstwie (system ten powinien być zaprojektowany w momencie utworzenia jednostki). Szczególną uwagę skupiono na czynnikach determinujących budowę systemu rachunkowości, wymaganiach prawa bilansowego w zakresie opracowania i aktualizacji zakładowych regulacji tego systemu (dokumentacji polityki rachunkowości), zasadach i metodach projektowania zakładowego planu kont, zabezpieczającego potrzeby informacyjne różnych użytkowników (także potencjalnych), oraz odpowiedzialności za prowadzenie rachunkowości w przedsiębiorstwie. Poruszono także problematykę organizacji systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie, mającą istotny wpływ na jego prawidłowe funkcjonowanie.

Część druga, najobszerniejsza, opracowania „Ewidencje problemowe w rachunkowości przedsiębiorstw kontynuujących działalność” koncentruje się na najistotniejszych obszarach rachunkowości finansowej i podatkowej związanych z prowadzoną działalnością przedsiębiorstwa (produkcyjną, usługową, handlową). Zawiera ona dziesięć rozdziałów obejmujących problematykę poszczególnych składników aktywów i pasywów (aktywa trwałe, aktywa inwestycyjne, aktywa pieniężne, rzeczowe aktywa obrotowe, rozrachunki i roszczenia, kapitały i fundusze, rezerwy na zobowiązania, a także koszty i przychody związane z prowadzoną działalnością, zasady kalkulacji kosztów jednostkowych oraz ustalanie i podział wyniku finansowego). W ramach każdego obszaru przedstawiono definicje omawianych kategorii bilansowych i wynikowych, zasady ich pomiaru, wyceny bieżącej i bilansowej, ukazano zasady funkcjonowania poszczególnych kont, schematy księgowania (rozwiązania ewidencyjne typowych operacji gospodarczych) oraz przykładowe rozwiązania.

Część trzecia jest poświęcona omówieniu sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw kontynuujących działalność. Szczególną uwagę zwrócono w niej na istotę, zakres i procedury sporządzania sprawozdań finansowych, ich konstrukcję oraz potencjał informacyjny poszczególnych elementów sprawozdania finansowego (bilans, rachunek zysków i strat, informacja dodatkowa, zestawienie zmian w kapitale własnym,

rachunek przepływów pieniężnych), a także pozostałą sprawozdawczość (sprawozdania: z działalności w roku obrotowym, z płatności na rzecz administracji publicznej). Zawarto w niej również problematykę badania, składania do właściwego rejestru sądowego, udostępniania i ogłaszania sprawozdań finansowych oraz archiwizacji zbiorów informacji finansowych. Ta część opracowania została wzbogacona o problematykę przechowywania, ochrony i udostępniania zbiorów dokumentacji księgowej oraz kadrowo-płacowej zarówno w jednostkach kontynuujących działalność, jak i w podmiotach likwidowanych, upadłych, łączonych z innymi jednostkami czy też przejmowanych przez inne podmioty. Ponadto ukazano w nim sposób archiwizacji dowodów księgowych, dokumentów inwentaryzacyjnych, sprawozdań finansowych, innych dokumentów i sprawozdań oraz minimalne okresy ich przechowywania w archiwach zakładowych lub też w jednostkach świadczących profesjonalne usługi w tym zakresie (np. archiwach państwowych).

Część czwarta została poświęcona procesom będącym elementem współczesnej gospodarki rynkowej, jakimi są: fusje, przejęcia, upadłość i likwidacja przedsiębiorstw. Zasadnicza uwaga została w niej skupiona na rachunkowości jednostek niekontynuujących działalności, a mianowicie na rachunkowości łączących się i przejmowanych jednostek oraz rachunkowości przedsiębiorstw w upadłości i likwidacji. W tej części opracowania omówiono istotę, zasady oraz regulacje prawne dotyczące procedur łączenia i przejęcia oraz upadłości i likwidacji, a także obowiązki w zakresie prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych (m.in. dotyczące prowadzenia ksiąg rachunkowych, zasad wyceny aktywów i pasywów, ustalania wartości firmy, rozwiązań ewidencyjnych, inwentaryzacji) w trakcie postępowania układowego, upadłościowego i likwidacyjnego, a także w jednostkach gospodarczych kończących byt prawny.

W zaproponowanych w poszczególnych rozdziałach schematach księgowania oraz przykładach liczbowych wykorzystano wykaz kont zawierający ich nazwy i symbole.

Zaletą opracowania jest przede wszystkim wszechstronne i wieloaspektowe przedstawienie rachunkowości finansowej w cyklu życia przedsiębiorstwa. Przedstawiono w nim zagadnienia najbardziej aktualne, istotne i kluczowe, z uwzględnieniem możliwości różnych rozwiązań oraz wykorzystaniem obowiązujących regulacji prawnych (a w szczególności prawa bilansowego, krajowych i międzynarodowych standardów rachunkowości, w tym także stanowisk dotyczących problematycznych kwestii z zakresu rachunkowości, prawa podatkowego, Kodeksu spółek handlowych itp.).

Bogactwo przedstawionych problemów, szerokie wykorzystanie literatury przedmiotu oraz obowiązujących regulacji prawnych sprawiają, że książka może być cennym źródłem w poszerzaniu wiedzy z rachunkowości, jej uporządkowaniu i ugruntowaniu oraz nabyciu umiejętności praktycznego wykorzystania zarówno dla studentów studiów ekonomicznych, studiów podyplomowych, jak i dla praktyków gospodarczych prowadzących pełne księgi rachunkowe (zarówno obligatoryjnie, jak i z wyboru).

Jej adresatami mogą być także menedżerowie przedsiębiorstw, przedstawiciele rad nadzorczych odpowiedzialni za kształt systemu informacyjnego rachunkowości oraz przyjętą politykę w tym zakresie, firmy konsultingowe oferujące usługi finansowo-księgowe oraz osoby zajmujące się profesjonalnie prowadzeniem ksiąg rachunkowych, główni księgowi, pracownicy pionów finansowo-ekonomicznych, syndycy masy upadłości, jak też biegli rewidenci, kontrolerzy i audytorzy wewnętrzni.

Zaprezentowane w opracowaniu treści są aktualne na dzień 1.12.2021 r.

Maria Hass-Symotiuk

WYKAZ KONT SYNTETYCZNYCH

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)	Nazwa konta zastosowanego w pracy
Zespół 0 – AKTYWA TRWAŁE	
010	Środki trwałe
020	Wartości niematerialne i prawne
030	Długoterminowe aktywa finansowe i inne inwestycje
040	Inwestycje w nieruchomości i prawa
070	Umorzenie środków trwałych
071	Umorzenie wartości niematerialnych i prawnych
073	Umorzenie i aktualizacja inwestycji w nieruchomości i prawa
075	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych
076	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości niematerialnych i prawnych
078	Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe
080	Środki trwałe w budowie
082	Odpisy aktualizujące środki trwałe w budowie
Konta pozabilansowe	
091	Środki trwałe w likwidacji
092	Środki trwałe dzierżawione
093	Środki trwałe obce
094	Środki trwałe oddane w leasing
Zespół 1 – ŚRODKI PIENIĘŻNE, RACHUNKI BANKOWE ORAZ INNE KRÓTKOTERMINOWE AKTYWA FINANSOWE	
100	Kasa
130	Rachunki bankowe
132	Kredyty bankowe
133	Inne środki pieniężne
140	Krótkoterminowe aktywa finansowe
149	Odpisy aktualizujące wartość krótkoterminowych aktywów finansowych
150	Udziały i akcje własne przeznaczone do zbycia

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)		Nazwa konta zastosowanego w pracy
Zespół 2 – ROZRACHUNKI I ROSZCZENIA		
200		Rozrachunki z odbiorcami
201		Rozrachunki z dostawcami
205		Zobowiązania wekslowe
221		Rozrachunki z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych
222		Rozrachunki z tytułu pobranych zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych
223		Rozrachunki z urzędem skarbowym z tytułu VAT
225		Rozrachunki z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych
228		Inne rozrachunki publicznoprawne
230		Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń
234		Inne rozrachunki z pracownikami
235		Rozrachunki z tytułu pożyczek udzielanych pracownikom z ZFŚS
240		Rozliczenie niedoborów i szkód
241		Rozliczenie nadwyżek
245		Rozrachunki wewnątrzzakładowe
246		Należności dochodzone na drodze sądowej
249		Pozostałe rozrachunki
260		Odpisy aktualizujące wartość należności
Konta pozabilansowe		
291		Należności warunkowe
292		Zobowiązania warunkowe
293		Weksle obce dyskontowane lub indosowane
294		Zobowiązania zabezpieczone na majątku
Zespół 3 – MATERIAŁY I TOWARY		
300		Rozliczenie zakupu
310		Materiały
320		Materiały w przerobie
330		Towary
340		Odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów
341		Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów
342		Odpisy aktualizujące wartość towarów
343		Odpisy aktualizujące wartość materiałów
Konta pozabilansowe		
390		Zapasy obce
391		Towary w komisie
Zespół 4 – KOSZTY WG RODZAJÓW I ICH ROZLICZENIE		
410		Amortyzacja

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)		Nazwa konta zastosowanego w pracy
420		Zużycie materiałów i energii
430		Usługi obce
440		Podatki i opłaty
450		Wynagrodzenia
460		Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
470		Pozostałe koszty rodzajowe
490		Rozliczenie kosztów rodzajowych
Zespół 5 – KOSZTY WG TYPÓW DZIAŁALNOŚCI I ICH ROZLICZENIE		
500		Koszty działalności podstawowej – produkcyjnej
501		Koszty działalności podstawowej – handlowej
503		Koszty działalności podstawowej – usługowej
510		Braki
521		Koszty wydziałowe
522		Koszty zakupu
531		Koszty działalności pomocniczej
535		Koszty sprzedaży
550		Koszty ogólnego zarządu
580		Rozliczenie kosztów działalności
Zespół 6 – PRODUKTY I ROZLICZENIA MIĘDZYOKRESOWE		
600		Produkty gotowe
601		Półfabrykaty
620		Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów
625		Odpisy aktualizujące wartość produktów
640		Rozliczenia międzyokresowe kosztów
650		Pozostałe rozliczenia międzyokresowe
Zespół 7 – PRZYCHODY I KOSZTY ZWIĄZANE Z ICH OSIĄGNIĘCIEM		
700		Sprzedaż produktów
701		Koszty sprzedanych produktów
730		Sprzedaż materiałów
731		Wartość sprzedanych materiałów w cenach zakupu (nabycia)
740		Sprzedaż towarów
741		Wartość sprzedanych towarów w cenach zakupu (nabycia)
750		Przychody finansowe
751		Koszty finansowe
760		Pozostałe przychody operacyjne
761		Pozostałe koszty operacyjne
790		Obroty wewnętrzne
791		Koszty obrotów wewnętrznych

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)		Nazwa konta zastosowanego w pracy
Zespół 8 – KAPITAŁY (FUNDUSZE) WŁASNE, FUNDUSZE SPECJALNE I WYNIK FINANSOWY		
801		Kapitał (fundusz) podstawowy
	801-1	Fundusz założycielski
	801-2	Fundusz udziałowy – spółdzielnia
	801-3	Kapitał zakładowy
	801-5	Kapitał właścicieli (wspólników)
810		Kapitał (fundusz) zapasowy
	810-1	Fundusz przedsiębiorstwa
	810-2	Fundusz zasobowy
	810-3	Kapitał zapasowy
811		Kapitał (fundusz) rezerwowy
812		Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
820		Rozliczenie wyniku finansowego
830		Rezerwy
840		Rozliczenia międzyokresowe przychodów
850		Fundusze specjalne
860		Wynik finansowy
870		Podatek dochodowy
871		Inne obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego

Część A

**ASPEKTY PRAWNE I ORGANIZACYJNE
RACHUNKOWOŚCI**

Rozdział 1

RACHUNKOWOŚĆ JAKO ELEMENT SYSTEMU INFORMACYJNEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

1.1. Istota, zakres i zadania rachunkowości

Prowadzenie działalności przez każde przedsiębiorstwo wymaga dostępu jego kierownictwa do informacji o posiadanych zasobach czynników produkcji, o ich wykorzystaniu w realizowanych procesach, o poniesionych kosztach, uzyskanych przychodach, jak też o osiągniętych rezultatach. Zasadniczym źródłem tych informacji jest rachunkowość, stanowiąca logiczny, kompletny i zwarty system generowania i komunikowania informacji, głównie finansowych, niezbędnych do zarządzania różnym użytkownikom.

W literaturze przedmiotu rachunkowość jest różnie pojmowana. Uznaje się ją za system ewidencji zdarzeń i procesów gospodarczych, system informacyjny, język działalności gospodarczej, system pomiaru, działalność usługową, środek służący do przedstawienia bieżącej ekonomicznej rzeczywistości, sztukę i ideologię¹. Odmienne rozumienie istoty rachunkowości jest wyrazem ewolucji poglądów związanych z szerokim spektrum badań naukowych w tym zakresie. Wybrane definicje rachunkowości zestawiono w tabeli 1.1.

¹ A. Szychta, *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości – Studium metodologiczne*, Warszawa 1996, s. 19–22.

Tabela 1.1. Rachunkowość jako system generowania informacji w wybranych definicjach

Treść definicji rachunkowości	Autor
„System informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania majątkiem”	A. Jarugowa, <i>Rachunkowość finansowa</i> , Łódź 1993, s. 18
„Sztukę zapisywania, klasyfikacji oraz podsumowywania w sposób znamieny i w kategoriach pieniężnych operacji i zdarzeń, które przynajmniej częściowo mają charakter finansowy, a także jako sztukę interpretacji tych czynności i ich rezultatów”	E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, <i>Teoria rachunkowości</i> , Warszawa 2002, s. 143
„System pomiaru i ewidencji procesów gospodarczych zachodzących w przedsiębiorstwie oraz przetwarzania informacji w celu dostarczenia ich użytkownikom”	<i>Rachunkowość międzynarodowa</i> , red. L. Bednarski, J. Gierusz, Warszawa 2001, s. 12
„System gromadzenia i przetwarzania danych dotyczących stanów i procesów kształtujących majątek jednostki gospodarczej w celu dostarczenia informacji ekonomiczno-finansowych”	<i>Rachunkowość finansowa po przystąpieniu Polski do Wspólnoty Europejskiej</i> , red. K. Sawicki, Wrocław 2016, s. 13
„Systemem ewidencji, a więc całościowym, uporządkowanym układem metod i reguł sformułowanych przez teorię. (...) dokonywane w jej ramach pomiar, rejestracja, grupowanie, prezentacja i interpretacja określonych zjawisk gospodarczych są związane z indywidualnym podmiotem gospodarującym, a więc z jednostką wyodrębnioną pod względem organizacyjnym i majątkowym z całości gospodarki narodowej. Rachunkowość opiera się na zastosowaniu specyficznych metod postrzegania rzeczywistości w celu ujęcia w pieniądzu stanu i ruchu środków gospodarczych odbywających się w tych jednostkach”	<i>Mała Encyklopedia Rachunkowości</i> , red. S. Skrzywan, Warszawa 1971, s. 657
„Uniwersalny, elastyczny, przedmiotowy system informacyjno-kontrolny, zdeterminowany metodą bilansową, która jest nierozzerwalnie z nim związaną metodą poznawczą, umożliwiającą tworzenie liczbowego obrazu powstania, podziału i przepływu wartości oraz wynikających stąd rozrachunków między podmiotami gospodarczymi”	E. Burzym, <i>Rachunkowość przedsiębiorstw i instytucji</i> , Warszawa 1980, s. 13
„Szczególny system informacyjno-kontrolny, retro- i prospektywny, który posiada monopol na ustalenie wyniku finansowego (zysk lub strata) i kondycji finansowej podmiotu gospodarczego (majątek, kapitały własne i obce)”	W. Brzezina, <i>Ogólna teoria rachunkowości</i> , Częstochowa 1998, s. 21
„Rachunkowość powszechnie nazywana jest językiem biznesu. Ludzie w świecie biznesu – właściciele, menedżerowie, bankierzy, maklerzy – wszyscy używają terminów i koncepcji rachunkowości, aby opisać majątek, źródła finansowania i działalność każdego biznesu małego i dużego. (...) Podstawowym jej celem jest dostarczenie informacji finansowych o działalności podmiotu gospodarczego”	E. Walińska, <i>Rachunkowość w świetle podatku dochodowego</i> , Warszawa 1997, s. 13

Źródło: opracowanie własne.

Z przedstawionych definicji wynika, że rachunkowość jest uniwersalnym elastycznym systemem informacyjno-kontrolnym, odzwierciedlającym przebieg i rezultaty działalności jednostki gospodarczej, który umożliwia użytkownikom dostarczenie prawdziwego i rzetelnego obrazu ich sytuacji majątkowej i finansowej. Sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu rachunkowości zależy od właściwego wykorzystania przypisanych jej cech. Do zasadniczych z nich zalicza się²:

- 1) wyrażanie wszystkich zdarzeń i procesów gospodarczych w mierniku pieniężnym, pozwalającym sprowadzić je do wspólnego mianownika,
- 2) zastosowanie własnej klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, która pozwala na tworzenie agregatów ekonomiczno-rachunkowych nieodzownych w zarządzaniu finansami (aktywa–pasywa, koszty–przychody–wyniki),
- 3) dokonywanie rejestracji operacji gospodarczych wyłącznie na podstawie dokumentów źródłowych,
- 4) stosowanie do rejestracji specyficznych urządzeń księgowych (podstawowym z nich jest konto księgowe),
- 5) określenie przekrojów informacji o działalności gospodarczej jednostki przez opracowanie zakładowego planu kont,
- 6) stosowanie zasady podwójnego zapisu do rejestracji operacji gospodarczych na kontach,
- 7) zachowanie ciągłości rejestracji operacji gospodarczych,
- 8) potwierdzanie wiarygodności rejestracji operacji gospodarczych i stanów finansowo-majątkowych poprzez inwentaryzację; w razie wystąpienia różnic między stanem rzeczywistym i ewidencyjnym dokonuje się korekty stanu ewidencyjnego.

Rachunkowość jednostek gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe obejmuje wiele elementów tworzących całość. Zostały one przedstawione w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Komponenty systemu rachunkowości i ich charakterystyka

Elementy	Zakres zagadnień	Realizowane cele
Zasady (polityka rachunkowości)	1) ustalenie roku obrotowego i okresu sprawozdawczego 2) sposób prowadzenia ksiąg, w tym: a) zakładowy plan kont b) wykaz ksiąg rachunkowych c) dokumentacja systemu przetwarzania danych przy użyciu komputera d) system ochrony danych i ich zbiorów	określenie sposobu prowadzenia rachunkowości i jej powiązanie z systemem kontroli wewnętrznej

² *Rachunkowość finansowa*, red. Z. Messner, Katowice 2004, s. 46.

Elementy	Zakres zagadnień	Realizowane cele
Dowody księgowe	1) dowody zewnętrzne (obce i własne) 2) dowody wewnętrzne: a) jednostkowe b) zbiorcze c) korygujące d) zastępcze e) rozliczeniowe	odzwierciedlenie zdarzeń i procesów gospodarczych występujących w jednostce, które powodują zmiany stanu, wartości i struktury majątku i źródeł jego pochodzenia oraz oddziałują na wynik finansowy
Księgi rachunkowe	1) dziennik 2) księga główna 3) księgi pomocnicze 4) zestawienie obrotów i sald 5) inwentarz	umożliwiają zapis różnorodnych operacji gospodarczych oraz agregację danych źródłowych i informacji, a także ich kontrolę (uzgadnianie)
Inwentaryzacja składników aktywów i pasywów	zasady i metody inwentaryzacji, jej terminy, organizacja inwentaryzacji, rozliczenie wyników inwentaryzacji	weryfikacja danych księgowych ze stanem faktycznym
Wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego	przyjęty sposób wyceny zasobów, ustalenia wartości rozchodów rzeczowych składników majątku, sposoby ustalenia wyniku finansowego	ukazanie ekonomicznej (realnej) wartości majątku i rezultatu działalności (zysk, strata) jednostki
Sprawozdawczość finansowa 1) wszystkich jednostek prowadzących księgi rachunkowe 2) jednostek, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu	1) wprowadzenie do sprawozdania finansowego 2) bilans 3) rachunek zysków i strat 4) dodatkowe informacje i objaśnienia 1) rachunek przepływów pieniężnych 2) zestawienie zmian w stanie kapitału (funduszu) własnego 3) sprawozdanie z działalności w roku obrotowym (tylko jednostek przewidzianych ustawą)	prezentacja wizerunku jednostki (jej sytuacji majątkowej, finansowej, wyniku finansowego oraz zmian w tym zakresie)
Gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji	przechowywanie opisu przyjętych zasad rachunkowości, dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i dokumentów inwentaryzacyjnych oraz sprawozdawczości finansowej	możliwość weryfikacji sprawozdań finansowych w celu udowodnienia ich prawdziwości i rzetelności
Badanie i składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą	1) obligatoryjne 2) fakultatywne (na podstawie decyzji jednostki)	uwiarygodnienie wizerunku jednostki gospodarczej przez osobę zaufania publicznego (biegłego rewidenta)

Zasadniczym celem rachunkowości jest generowanie informacji finansowych na potrzeby różnych odbiorców (wewnętrznych i zewnętrznych). Realizacja tego celu wymaga dokonywania pomiaru zdarzeń i procesów gospodarczych oraz ich rezultatów stanowiących konsekwencję podjętych decyzji w trakcie prowadzonej działalności. Te ostatnie mogą dotyczyć w szczególności: wielkości wypracowanego wyniku finansowego, utrzymania płynności i wypłacalności, monitorowania stanu zobowiązań (w tym wymagalnych), ograniczania ich wysokości czy efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów. Pomiar przepływów rzeczowych i finansowych oraz przyrostu wartości następuje według specyficznych dla systemu rachunkowości reguł i procedur określonych w prawie bilansowym oraz w wewnętrznych uregulowaniach przedsiębiorstwa.

W warunkach gospodarki rynkowej rachunkowość przedsiębiorstw nabiera coraz większego znaczenia. Dostarcza ona różnym użytkownikom informacji finansowych służących podejmowaniu decyzji oraz umożliwia rozliczenie kierownictwa z efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem, oraz z osiągniętych rezultatów (dokonań). Podczas przygotowywania tych informacji wykorzystuje się specyficzne metody, reguły (procedury) postępowania, formy, urządzenia ewidencyjne i środki techniczne, które gwarantują ich rzetelność, wiarygodność, terminowość, porównywalność, sprawdzalność i odpowiednią szczegółowość.

Dostarczane zbiory informacji (w postaci sprawozdań finansowych i raportów) zawierają informacje przydatne dla różnych użytkowników do dokonywania oceny sytuacji majątkowej i finansowej, rentowności, płynności oraz wypłacalności jednostki gospodarczej, a także podatności na zmiany w otoczeniu, które wpływają na jej sytuację finansową w przyszłości. Są one także bazą do rozliczenia kierownictwa z osiągniętych rezultatów.

Generowane informacje finansowe muszą spełniać wiele standardów jakościowych, z których za istotne uznaje się dokładność, wiarygodność i porównywalność. Rachunkowość w swych rozwiązaniach musi godzić potrzeby informacyjne wielu różnych użytkowników (także potencjalnych i anonimowych).

Zadaniem rachunkowości jest pomoc w wytyczaniu (kreowaniu) przyszłych działań (budżetowanie), alokacja zasobów wewnątrz przedsiębiorstwa, rejestracja zdarzeń i procesów gospodarczych, ich monitorowanie i kontrola przez porównanie danych wyznaczonych i zrealizowanych oraz ocena dokonań. Ponadto powinna ona także dostarczyć informacji niezbędnych do rozliczenia z:

- 1) kontrahentami (z tytułu dostaw, robót i usług),
- 2) pracownikami (np. z tytułu wynagrodzeń),
- 3) ZUS (z tytułu ubezpieczeń społecznych),
- 4) fiskusem (z tytułu podatków),
- 5) instytucjami finansowymi (np. z tytułu ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej).

Rachunkowość pełni liczne funkcje (por. tabela 1.3). Za najważniejsze z nich uznaje się³:

- 1) informacyjną, która przejawia się w zabezpieczeniu informacji niezbędnych do podejmowania decyzji i kontroli ich realizacji;
- 2) kontrolną, związaną z ochroną majątku oraz oceną rzeczywistej sytuacji majątkowo-kapitałowej, przejawiającą się w jej oddziaływaniu prewencyjnym (np. zapobieganie niekorzystnym zjawiskom), ingerencyjnym (np. ujawnianie niegospodarności) i interwencyjnym (np. kształtowanie poziomu kosztów działalności, wyników finansowych, decyzje korekcyjne);
- 3) analityczną, umożliwiającą ustalenie i ocenę związków przyczynowo-skutkowych występujących między wielkościami stanowiącymi podstawę porównań z wielkościami faktycznymi, a także w odpowiedniej interpretacji treści generowanych informacji finansowych;
- 4) ewidencyjną, przejawiającą się w rejestrowaniu posiadanych zasobów czynników produkcji oraz zrealizowanych procesów gospodarczych;
- 5) rozliczeniową, ukierunkowaną na ustalenie wyniku finansowego i jego podział oraz umożliwienie rozliczenia (zarządu) kierownictwa z efektywnego zarządzania powierzonym mu majątkiem, jak też
- 6) atestacyjną (dowodową), związaną z dostarczaniem danych wiarygodnych, rzetelnych i sprawdzalnych, mających moc dowodową (np. w postępowaniu sądowym, podatkowym lub administracyjnym).

Tabela 1.3. Funkcje rachunkowości i ich charakterystyki

Funkcje	Opis funkcji
Dowodowa, atestacyjna	– gromadzenie, weryfikowanie, archiwizowanie dokumentów – zapewnienie wiarygodności, bezbłędności i kompletności dowodów
Ewidencyjna	– ujęcie ewidencyjne zasobów i procesów gospodarczych – tworzenie bazy danych
Rozliczeniowa	– rozliczenie należności i zobowiązań z osobami prawnymi i fizycznymi, z budżetami, z kontrahentami krajowymi i zagranicznymi
Informacyjna	– elastyczność, zaadresowanie, aktualność, odpowiednia szczegółowość, wiarygodność informacji – opracowanie i wykorzystanie informacji
Kontrolna	– kontrola <i>ex ante</i> , <i>in tempora</i> , <i>ex post</i> – rachunkowość odpowiedzialności
Analityczna	– badanie związków przyczynowo-skutkowych (<i>ex ante</i> , <i>in tempora</i> , <i>ex post</i>) – ocena stanów i rezultatów działania

Źródło: *Rachunek kosztów usług medycznych i zarządzanie finansami w ochronie zdrowia*, red. M. Hass-Symotiuk, Szczecin 2000, s. 154.

³ Por. A. Jarugowa, *Współczesne problemy rachunkowości*, Warszawa 1991, s. 15.

Wszystkie wymienione funkcje rachunkowości pełni równocześnie. Umożliwiają one właściwe wykonanie wyznaczonych zadań przy optymalnym wykorzystaniu zasobów przedsiębiorstwa. Warto dodać, że przez realizację zadań i funkcji rachunkowości staje się aktywnym instrumentem sterowania działalnością przedsiębiorstwa.

1.2. Zewnętrzne i wewnętrzne regulacje rachunkowości

Zasadniczym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie rachunkowości jest ustawa o rachunkowości. Składa się ona z 11 rozdziałów zawierających całokształt zagadnień dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych, poczynając od przepisów ogólnych, a na przepisach szczególnych i przejściowych oraz zmianach w przepisach obowiązujących i przepisach końcowych kończąc. Zawiera ona 6 załączników określających wzory sprawozdań finansowych dla różnych jednostek gospodarczych. Zakres przedmiotowy ustawy o rachunkowości obrazuje tabela 1.4.

Tabela 1.4. Zakres przedmiotowy ustawy o rachunkowości

Rozdział ustawy	Charakterystyka
Rozdział 1	Przepisy ogólne (art. 1–8)
Rozdział 2	Prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 9–25)
Rozdział 3	Inwentaryzacja (art. 26–27)
Rozdział 4	Wycena aktywów i pasywów oraz ustalenie wyniku finansowego (art. 28–44)
Rozdział 4a	Łączenie się spółek (art. 44a–44d)
Rozdział 5	Sprawozdania finansowe jednostki (art. 45–54)
Rozdział 6	Skonsolidowane sprawozdania finansowe grupy kapitałowej (art. 55–63d)
Rozdział 6a	Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej (art. 63e–63k)
Rozdział 7	Badanie, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych (art. 64–70a)
Rozdział 8	Ochrona danych (art. 71–76)
Rozdział 8a	Usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 76a–76i)
Rozdział 9	Odpowiedzialność karna (art. 77–79)
Rozdział 10	Przepisy szczególne i przejściowe (art. 80–83)
Rozdział 11	Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy końcowe (art. 84–86)
Załączniki nr 1–6	Wzory sprawozdań finansowych dla różnych jednostek

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Przepisy ustawy o rachunkowości mają zastosowanie do różnych jednostek gospodarczych mających siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na wysokość osiąganych przychodów, oraz tych, które

stosują jej zasady dobrowolnie, na podstawie własnych decyzji. Jednostki zobowiązane do respektowania przepisów ustawy o rachunkowości przedstawia tabela 1.5.

Tabela 1.5. Jednostki zobowiązane do stosowania przepisów ustawy o rachunkowości

Jednostki	Obowiązek stosowania przepisów ustawy o rachunkowości
1) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością 2) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji 3) spółki akcyjne 4) spółki akcyjne w organizacji 5) proste spółki akcyjne 6) proste spółki akcyjne w organizacji 7) przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, szkoły wyższe, fundacje 8) banki państwowe, banki spółdzielcze, banki komercyjne 9) gminy, powiaty, województwa i ich związki, państwowe, gminne i powiatowe i wojewódzkie jednostki budżetowe, gminne, powiatowe i wojewódzkie zakłady budżetowe 10) alternatywne spółki inwestycyjne 11) Lasy Państwowe 12) oddziały i przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych 13) jednostki, które otrzymują dotacje lub subwencje na realizację zadań zleconych 14) przedsiębiorstwa w spadku działające zgodnie z ustawą z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170), jeżeli na dzień poprzedzający dzień otwarcia spadku prowadzone były księgi rachunkowe	bez względu na kwotę osiągniętych przychodów
1) spółki jawne osób fizycznych 2) spółki partnerskie 3) spółki cywilne osób fizycznych 4) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą 5) przedsiębiorstwa w spadku działające zgodnie z ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej	w sytuacji gdy ich przychody netto* ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wynosiły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro

* Przeliczenie kwoty przychodów netto zobowiązujących do prowadzenia ksiąg rachunkowych przeprowadza się przy zastosowaniu średniego kursu ogłoszonego przez NBP na pierwszy dzień roboczy października roku poprzedzającego rok obrotowy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 2 u.r.

W ustawie o rachunkowości zawarto delegację dla ministra właściwego do spraw finansów publicznych, upoważniającą go do określenia w drodze rozporządzenia szczególnych zasad rachunkowości i wzorcowych planów kont dla określonych

kategorii jednostek. Wydając te rozporządzenia, minister zasięga opinii osób wskazanych w ustawie, np. Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, przy określaniu szczególnych zasad rachunkowości dla Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych, domów maklerskich czy funduszu gwarancyjnego.

Warto dodać, że zawarte w ustawie regulacje nie uwzględniają wszystkich możliwych rozwiązań, przypadków szczególnych i zmian zachodzących w gospodarce, które wymagają skodyfikowania w celu prawidłowego ich ujęcia w księgach rachunkowych i zaprezentowania w sprawozdaniach finansowych jednostki. Dlatego w przypadku braku szczegółowych uregulowań w ustawie o rachunkowości przedsiębiorstwo może posilkować się krajowymi standardami rachunkowości⁴ wydanymi przez uprawniony Komitet Standardów Rachunkowości.

Dotychczas opracowano następujące Krajowe Standardy Rachunkowości:

- 1) KSR 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”,
- 2) KSR 2 „Podatek dochodowy”,
- 3) KSR 3 „Niezakończone usługi budowlane”,
- 4) KSR 4 „Utrata wartości aktywów”,
- 5) KSR 5 „Leasing, najem i dzierżawa”,
- 6) KSR 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”,
- 7) KSR 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”,
- 8) KSR 8 „Działalność deweloperska”,
- 9) KSR 9 „Sprawozdanie z działalności”,
- 10) KSR 10 „Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi”,
- 11) KSR 11 „Środki trwałe”,
- 12) KSR 12 „Działalność rolnicza”,
- 13) KSR 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów”,
- 14) KSR 14 „Kontynuacja działalności oraz rachunkowość jednostek przy braku kontynuowania działalności”.

W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego można stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR, MSSF oraz związanymi z nimi interpretacjami ogłoszonymi w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej stosują przepisy ustawy o rachunkowości w zakresie nieuregulowanym przez MSR.

⁴ Krajowe standardy rachunkowości stanowią uzupełnienie przepisów prawa bilansowego, a ich przestrzeganie ma charakter wyłącznie fakultatywny.

Takie sformułowanie wskazuje na następującą hierarchię przepisów o rachunkowości:

- 1) ustawa o rachunkowości i rozporządzenia wykonawcze do niej,
- 2) krajowe standardy rachunkowości wydane przez krajowy Komitet Standardów Rachunkowości (w zakresie nieuregulowanym przez prawo bilansowe),
- 3) założenia koncepcyjne, MSSF/MSR (w zakresie nieuregulowanym przez KSR), interpretacje.

Ukierunkowuje to wybór zasad rachunkowości stosowanych przez przedsiębiorstwa. Jednocześnie określenie „mogą” nie wskazuje wyraźnie, czy należy stosować krajowe, czy międzynarodowe standardy. W praktyce oznacza to, że przy rozwiązywaniu zagadnień nieuregulowanych przepisami ustawy o rachunkowości wykładnię powinny zapewniać krajowe standardy rachunkowości, a do czasu ich wydania – międzynarodowe standardy rachunkowości.

Obecnie obowiązujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej prezentuje tabela 1.6.

Tabela 1.6. Wykaz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	
Numer MSR	Tytuł
1	Prezentacja sprawozdań finansowych
2	Zapasy
7	Sprawozdanie z przepływów pieniężnych
8	Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów
10	Zdarzenia następujące po zakończeniu okresu sprawozdawczego
12	Podatek dochodowy
16	Rzeczowe aktywa trwałe
17	Leasing
18	Przychody
19	Świadczenia pracownicze
20	Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej
23	Koszty finansowania zewnętrznego
24	Ujawnianie informacji na temat podmiotów powiązanych
26	Rachunkowość i sprawozdawczość programów świadczeń emerytalnych
27	Jednostkowe sprawozdania finansowe
28	Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych
29	Sprawozdawczość finansowa w warunkach inflacji
31	Udziały we wspólnych przedsięwzięciach
32	Instrumenty finansowe: prezentacja

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	
Numer MSR	Tytuł
33	Zysk przypadający na jedną akcję
34	Śródroczna sprawozdawczość finansowa
36	Utrata wartości aktywów
37	Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe
38	Wartości niematerialne
39	Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena
40	Nieruchomości inwestycyjne
41	Rolnictwo
Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej	
1	Zastosowanie MSSF po raz pierwszy
2	Płatności w formie akcji
3	Połączenia jednostek gospodarczych
4	Umowy ubezpieczeniowe
5	Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana
6	Poszukiwanie i ocena zasobów mineralnych
7	Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji
8	Segmenty operacyjne
9	Instrumenty finansowe
10	Skonsolidowane sprawozdania finansowe
11	Wspólne ustalenia umowne
12	Ujawnianie informacji na temat udziałów w innych jednostkach
13	Ustalanie wartości godziwej
15	Umowy z klientem
16	Leasing

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzenia 1126/2008.

Każdy standard obejmuje:

- 1) wprowadzenie,
- 2) wyjaśnienia,
- 3) jego omówienie oraz
- 4) datę jego obowiązywania.

Standardy rachunkowości stanowią zatem uzupełnienie przepisów prawa bilansowego. Zawierają one definicje pojęć, dodatkowe wyjaśnienia, przykłady liczbowe ilustrujące określone zagadnienie. Są zatem wzorcami, które dotyczą przede wszystkim sposobów ujmowania i prezentacji zasadniczych kategorii rachunkowości, co umożliwia wskazanie sposobu postępowania w przypadkach nieuregulowanych ustawą. Zakresem MSR są objęte:

- 1) Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej,
- 2) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości,
- 3) interpretacje wydane przez Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (KIMSF).

Obowiązek stosowania MSR wynika z rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 19.07.2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości (Dz.Urz. UE L 243, s. 1, ze zm.). Zgodnie z ustawą o rachunkowości obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według MSR dotyczy skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu oraz banków. Natomiast prawo do sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z MSR dotyczy:

- 1) skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG (art. 55 ust. 6 u.r.),
- 2) skonsolidowanych sprawozdań finansowych jednostek dominujących niższego szczebla, wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (art. 55 ust. 7 u.r.),
- 3) jednostkowych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych dopuszczonych, emitentów zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG (art. 45 ust. 1a u.r.),
- 4) jednostkowych sprawozdań finansowych jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (art. 45 ust. 1b u.r.),
- 5) oddziałów przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli przedsiębiorca ten sporządza sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (art. 45 ust. 1e u.r.).

Jednostki stosujące MSR powinny w pierwszej kolejności oprzeć zasady rachunkowości na właściwych standardach międzynarodowych, a w sytuacji ich braku – odnieść się do rozwiązań zawartych w zbliżonych standardach. W braku takich rozwiązań jednostki powinny uwzględniać regulacje Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej MSR/MSSF⁵, a w dalszej kolejności – inne rozwiązania rachunkowości.

Właściwe funkcjonowanie rachunkowości w przedsiębiorstwie wymaga opracowania, w formie pisemnej, dokumentacji opisującej w języku polskim przyjęte przez przedsiębiorstwo do stosowania **zasady (polityki) rachunkowości**⁶, tzn. określonych zasad i koncepcji jej działania.

⁵ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2016, Warszawa 2017.

⁶ Zasady (politykę) rachunkowości określa się jako wybrane i stosowane przez jednostkę odpowiednie do jej działalności rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy o rachunkowości i zapewniające wymaganą

Warto dodać, że regulacje prawne dotyczące rachunkowości (ustawa o rachunkowości, rozporządzenia wykonawcze do niej, KSR oraz MSR/MSSF) oraz sprecyzowana i przyjęta do stosowania w konkretnej jednostce gospodarczej polityka rachunkowości stanowią „bazę” funkcjonowania jej systemu rachunkowości. Opracowanie dokumentacji polityki rachunkowości stanowi jedno z podstawowych zadań kierownika jednostki, który ponosi odpowiedzialność w tym zakresie. Obowiązki te zostały narzucone przepisami prawa bilansowego. Wynikają one z przyjętych w ustawie o rachunkowości rozwiązań, w których – obok unormowań bezwzględnie obowiązujących wszystkie jednostki gospodarcze – występują także prawa wyboru określonych rozwiązań. Prawa te dotyczą w szczególności metod wyceny aktywów i pasywów, zasad prowadzenia ewidencji analitycznej, sposobu ewidencji kosztów działalności i ustalania wyniku finansowego.

Przy jej opracowaniu przedsiębiorstwo powinno przyjąć te zasady i metody, spośród określonych w prawie bilansowym i możliwych do wyboru, które są najbardziej użyteczne, dostosowane do specyfiki prowadzonej przez nie działalności oraz zapewniają uzyskanie rzetelnych informacji na potrzeby decyzyjne, kontrolne, sprawozdawcze i podatkowe. Jednocześnie informacje te powinny spełniać wymagania zasady prawdziwego i wiernego obrazu, stanowiącej nadrzędną zasadę rachunkowości. Dokonany przez przedsiębiorstwo wybór powinien znaleźć odzwierciedlenie w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości. Zakres zagadnień objętych dokumentacją zasad (polityki) rachunkowości przedstawia tabela 1.7.

Dane ujęte w tabeli 1.7 wskazują na bliższe doprecyzowanie wymagań stawianych księgom rachunkowym prowadzonym za pomocą komputera. Wiąże się to z potrzebą uszczegółowienia opisu systemu informatycznego stosowanego do opracowania informacji finansowych. Dotyczy to w szczególności opisu struktury zbiorów danych stanowiących księgi rachunkowe, ukazaniu ich wzajemnych powiązań, pełnionych funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych, opisu algorytmów przetwarzania danych, a także określenia zasad ochrony systemu informatycznego, oprogramowania i sprzętu oraz zasad ochrony danych i zbiorów (zasobów) informacyjnych przed nieuprawnionym dostępem, zniszczeniem czy zafałszowaniem.

Ustalone na piśmie i przyjęte przez przedsiębiorstwo zasady (polityka) rachunkowości oraz ich zmiany (aktualizacje) zatwierdza kierownik (art. 10 ust. 2 u.r.). Dotyczy to w szczególności:

- 1) określenia roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład,
- 2) ustalenia metod wyceny aktywów i pasywów (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy) oraz ustalenia wyniku finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozo-
stawia jednostce wybór,
- 3) opracowania zakładowego planu kont,
- 4) wykazu ksiąg rachunkowych.

Tabela 1.7. Zakres przedmiotowy dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości

Określenie roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład (art. 10 ust. 1 pkt 1 u.r.)	Metody wyceny aktywów i pasywów w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy oraz ustalania wyniku finansowego (art. 10 ust. 1 pkt 2 u.r.)	Sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych (art. 10 ust. 1 pkt 3 u.r.)		System służący ochronie danych i ich zbiorów (tj. ksiąg rachunkowych, dowodów księgowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonywanych w nich zapisów) (art. 10 ust. 1 pkt 4 u.r.)
		komputerowo	ręcznie	
		Zakładowy plan kont (art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. a u.r.)	Wykaz ksiąg rachunkowych	
(art. 10 ust. 1 pkt 1 u.r.)	(art. 10 ust. 1 pkt 2 u.r.)	Wykaz zbiorów danych stanowiących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych wraz z określeniem struktury każdego zbioru i powiązań zachodzących między zbiorami, ich funkcje w przetwarzaniu danych księgowych (art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. b u.r.)		Organizacja systemu – przetwarzania danych
		Opis systemu informatycznego: 1) wykaz programów, procedur lub funkcji, 2) algorytm przetwarzania danych (sposoby realizacji automatycznych procedur księgowych i kontrolnych), 3) zasady ochrony systemu informatycznego, 4) zasady ochrony dostępu do danych i oprogramowania, 5) wersja oprogramowania, jej modyfikacje, 6) data wdrożenia do eksploatacji. Wyszczególnienie metod ochrony zasobów informacyjnych przed nieuprawnionym dostępem, zafalszowaniem, zniszczeniem (art. 10 ust. 1 pkt 3 lit. c u.r.)		

Źródło: opracowanie własne.

1.3. Zasady prawidłowej rachunkowości

Generowanie wiarygodnych, prawdziwych i rzetelnych informacji finansowych, wiernie odzwierciedlających dokonane zdarzenia i procesy gospodarcze, dla szerokiego kręgu użytkowników (zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych) jest możliwe dzięki stosowaniu zasad prawidłowej rachunkowości. Zasady te są określane także mianem koncepcji, konwencji czy założeń. Stanowią one podstawowe zasady postępowania, które normują (wyznaczają) prawidłowy sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych i gwarantują rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego przedsiębiorstwa, a zarazem bieżącą oraz skuteczną kontrolę wewnętrzną dokonywanych w nim operacji gospodarczych. Wynikają one z nauki i praktyki rachunkowości oraz są ujęte w obowiązujących regulacjach prawnych (krajowych, europejskich i międzynarodowych). Odstępstwa od tych zasad są możliwe jedynie wówczas, gdy przepisy prawa z mocą ustawy przewidują szczególne zasady postępowania, charakterystyczne dla danej grupy jednostek (spółek kapitałowych, spółek osobowych, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, spółdzielni lub organizacji pozarządowych).

Nadrzędną zasadą rachunkowości, która ma zastosowanie na każdym etapie generowania informacji finansowych, jest **zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu**⁷. Przejawia się ona w obowiązku bieżącego odwzorowywania operacji gospodarczych, zarówno w porządku chronologicznym, jak i systematycznym, w sposób gwarantujący rzetelne, kompletne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki (art. 4 ust. 1 u.r.). Dotyczy to również zdarzeń występujących po dacie bilansu oraz skutków błędów popełnionych w latach ubiegłych (zob. art. 54 u.r.). Oznacza to jasne przedstawienie rzeczywistości gospodarczej, bez upiększania, zaciemniania czy przemilczania, ustalanie i podawanie odpowiednich informacji finansowych, zgodnie z założeniem, że ustawa określa minimum, a nie maksimum danych, jakie przedsiębiorstwo powinno udostępnić użytkownikom sprawozdania finansowego.

Warunkiem uzyskania wiernego obrazu jest ujmowanie w księgach rachunkowych i wykazywanie w sprawozdaniu finansowym wszystkich operacji gospodarczych zgodnie z ich treścią i prawdą materialną, nawet gdy forma odbiegać będzie od powszechnie przyjętych rozwiązań. Realizacja tej zasady wymaga wszechstronnego i wieloaspektowego opisu poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego. Dlatego zagadnienia niewykazane bezpośrednio w bilansie czy w rachunku zysków i strat uszczegóławia się w informacji dodatkowej, stanowiącej istotny i obligatoryjny element rocznego sprawozdania finansowego dużego i małego przedsiębiorstwa⁸.

⁷ Zdaniem M. Gmytrasiewicza i A. Karmańskiej, koncepcja wiernego i rzetelnego obrazu jest antidotum na niedoskonałości norm rachunkowości w porównaniu z bogactwem życia gospodarczego i istnienia zagadnień nieprzewidywalnych, a wchodzących w zakres rachunkowości. Stanowi ona swoiste narzędzie „wolności interpretacyjnej” w rachunkowości (M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość finansowa*, Warszawa 2006, s. 16–18).

⁸ Jednostki mikro w miejsce dodatkowych informacji i objaśnień sporządzają informacje uzupełniające do bilansu.

Zasadzie prawdziwego i wiernego obrazu są podporządkowane inne zasady rachunkowości, których charakterystyki prezentuje tabela 1.8.

Tabela 1.8. Zasady rachunkowości i ich charakterystyki

Zasada	Charakterystyka
Zasada kontynuacji działania (art. 5 ust. 2 u.r.)	Zakłada, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonym istotnie zakresie, bez postawienia w stan likwidacji lub upadłości. Zazwyczaj zakłada się roczną perspektywę czasową.
Zasada ciągłości (art. 5 ust. 1 u.r.)	Przyjęte rozwiązania rachunkowości (wyceny, grupowania, ewidencji, rozliczania, ustalania wyniku finansowego i prezentacji) należy stosować w sposób ciągły w kolejnych okresach. Ewentualnie dokonane zmiany powinny być uzasadnione, a ich skutki przedstawione w wyniku finansowym.
Zasada memoriału (art. 6 ust. 1 u.r.)	W księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i związane z nimi koszty dotyczące danego okresu sprawozdawczego, niezależnie od terminów ich zapłaty. Zasada ta zapewnia porównywalność informacji w kolejnych latach.
Zasada współmierności – kosztów i przychodów (art. 6 ust. 2 u.r.)	W księgach rachunkowych należy zapewnić przedmiotową i czasową zgodność kosztów i przychodów, co umożliwia ustalenie prawidłowego wyniku finansowego osiągniętego w danym okresie. Zasada ta jest pochodną zasady memoriałowej.
Zasada ostrożności (art. 7 u.r.)	Akcentuje rozważę, przezorność i pesymizm przy ustalaniu wyniku finansowego, a także uwzględnienie w nim skutków niekorzystnych zdarzeń. W myśl tej zasady należy uwzględnić: 1) zmniejszenie wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, 2) wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne, 3) wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne, 4) rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.
Zasada zakazu kompensaty – indywidualnej wyceny (art. 7 ust. 3 u.r.)	Zabrania kompensaty różnych co do rodzaju aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów, jak też zysków i strat nadzwyczajnych. Zasadę tę wymusza obowiązujący układ sprawozdań finansowych.
Zasada istotności (art. 4 ust. 4a u.r.)	W sprawozdaniu finansowym należy wykazać wszystkie pozycje, które mają istotne znaczenie dla oceny jednostki i zdarzeń gospodarczych oraz podejmowania decyzji. Zasada ta zezwala na stosowanie uproszczeń w odniesieniu do zagadnień mniej znaczących z punktu widzenia oceny sytuacji majątkowej i finansowej.
Zasada przewagi treści nad formą (art. 4 ust. 2 u.r.)	Operacje gospodarcze muszą być wykazane zgodnie z treścią i prawdą materialną, nawet gdy forma będzie odbiegać od powszechnie przyjętych rozwiązań.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Każde przedsiębiorstwo, aby prawidłowo prowadzić rachunkowość, musi znać i stosować ww. zasady rządzące rachunkowością. Ich nieprzestrzeganie może spowodować wydanie negatywnej opinii biegłego rewidenta odnośnie do sprawozdania finansowego. Warto dodać, że nie wszystkie z przedstawionych zasad są akceptowane przez prawo podatkowe. Dlatego do ustalenia dochodu do opodatkowania niezbędne jest prowadzenie dodatkowej ewidencji, np. dotyczącej kosztów niestanowiących kosztów uzyskania przychodu.

1.4. Struktura rachunkowości

Wypełniając funkcję informacyjną, rachunkowość dostarcza informacji obligatoryjnych i fakultatywnych różnym użytkownikom. Stało się to podstawą wydzielenia dwóch podsystemów rachunkowości, a mianowicie:

- 1) rachunkowości finansowej,
- 2) rachunkowości zarządczej.

Ta powołana i sprawdzona w rozwiniętej gospodarce rynkowej funkcjonalna struktura rachunkowości oparta jest na praktycznych przesłankach⁹. Rachunkowość występuje bowiem w tych warunkach w podwójnej roli, jako źródło:

- 1) rzetelnych informacji retrospektywnych, umożliwiających rozliczenie i ocenę każdego podmiotu wewnętrznego jednostki gospodarczej oraz zabezpieczenie potrzeb informacyjnych otoczenia (inwestorzy, państwo, organy skarbowe, banki, kontrahenci, instytucje ubezpieczeniowe, giełdy, pracownicy itp.),
- 2) informacji prospektywnych, pozwalających na racjonalne kształtowanie zachowań menedżerskich, zapewniających powodzenie na rynku i pomnażanie kapitału jednostki gospodarczej.

W literaturze fachowej mianem „rachunkowości zarządczej” określa się „proces planowania, projektowania, dokonywania pomiaru oraz obsługiwanie systemów informacji finansowych i niefinansowych, który ukierunkowuje działania zarządu, motywuje zachowania, wspiera i tworzy wartości kulturowe, konieczne do osiągnięcia strategicznych, taktycznych i operacyjnych celów organizacji. Jest to proces ciągłego usprawniania, dodający wartość”¹⁰.

Różnice między rachunkowością zarządczą a finansową przedstawia tabela 1.9.

⁹ B. Micherda, *Analityczna funkcja rachunkowości w okresie przejściowym do gospodarki rynkowej*, Kraków 1998, s. 32.

¹⁰ A. Szychta, *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Łódź 2007, s. 8.

Tabela 1.9. Cechy rachunkowości finansowej i zarządczej

Kryterium porównania	Rachunkowość finansowa	Rachunkowość zarządcza
Odbiorcy informacji	Informacje są prezentowane głównie na potrzeby odbiorców zewnętrznych.	Informacje są głównie przeznaczone dla kierownictwa przedsiębiorstwa.
Zakres uregulowań	Jest uregulowana prawnie przez ustawę o rachunkowości, prawo podatkowe, standardy krajowe i międzynarodowe, rozporządzenia Komisji Papierów Wartościowych, Prezesa NBP itp.	Brak podstawy prawnej; opiera się na miernikach, relacjach i modelach zweryfikowanych przez rachunkowość finansową, lecz ich dobór zależy od preferencji kierownictwa przedsiębiorstwa.
Zasady wyceny	Stosuje jednolite zasady wyceny według wartości nabycia, tzw. kosztu historycznego (ewentualne ustępstwa dotyczą gospodarek o wysokiej inflacji).	Stosuje równoległe różne zasady wyceny, także przewidywane koszty odtworzenia i wartość ekonomiczną (zdyskontowany dopływ gotówki).
Zasady prowadzenia	Stabilne, zachowuje nadrzędne zasady rachunkowości: rzetelność, wiarygodność, prawidłowość, ciągłość, istotność itp. (podporządkowane zasadzie prawdziwego i rzetelnego obrazu).	Elastyczne, orientacja na istotność, szybkość i koszt informacji; jest ukierunkowana na cel i przejawia się w doborze informacji selektywnych nastawionych na realizowane cele.
Orientacja czasowa zbiorów informacji	Głównie <i>ex post</i> .	<i>Ex ante</i> i <i>ex post</i> (np. wariantowe projekcje kosztów i przychodów, przepływów finansowych, ale stosuje się także mechanizm sprzężenia zwrotnego, daje informacje do zarządzania „przez wyjątki”, „przez cele” i „przez ceny transferowe”).
Perspektywa generowanych informacji	Obowiązuje regularność i ścisła periodyzacja: rok obrotowy, kwartał, miesiąc.	Nieokreślona, uwzględnia elastyczne cykle finansowe, stopień realizacji zleceń, robót budowlanych itp.
Dane objęte pomiarem	Dane wartościowe.	Dane finansowe i niefinansowe (ilościowe i wartościowe).
Procedura przetwarzania	Ścisłe określona.	Zindywidualizowana, zależna od sytuacji decyzyjnej.
Standard informacyjny sprawozdań	Ujednolicony standard sprawozdań finansowych według typów jednostek.	Brak ujednoliconego standardu, raporty wewnętrzne według ośrodków odpowiedzialności za: koszty, zyski, inwestowanie.
Stosowane podejście	Stosuje się podejście deterministyczne.	Stosuje się zarówno podejście probabilistyczne, jak i deterministyczne.
Procedury kontrolne	Kontrola zewnętrzna (biegli rewidenci, urzędy skarbowe) i kontrola wewnętrzna.	Wewnętrzna, kierownicza kontrola efektywności i skuteczności na podstawie różnych kryteriów i mierników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość...*, s. 30, *Zarządcze aspekty rachunkowości*, red. T. Kiziukiewicz, Warszawa 2003, s. 268.

Istotą rachunkowości zarządczej jest jej ukierunkowanie na potrzeby kierownictwa przedsiębiorstwa. Informacje dostarczane kadrze menedżerskiej służą podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach zarządzania. Rachunkowość zarządczą cechuje zindywidualizowany charakter informacji. Można zatem powiedzieć, że jest tyle form rachunkowości zarządczej, ile jest przedsiębiorstw, które wykorzystują ją do poprawy efektywności zarządzania¹¹.

Należy zauważyć, że funkcjonalna struktura rachunkowości¹², wyróżniając rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą, nie czyni jednak wyraźnej granicy między tymi członami. Wręcz przeciwnie – tak wyróżnione człony rachunkowości wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Rachunkowość zarządcza szeroko korzysta z ustaleń rachunkowości finansowej, tworząc z kolei dla tej ostatniej bazę normatywną. Jest to szczególnie korzystne z uwagi na wspólne podstawy metodologiczne, które stanowią czynnik integrujący rachunkowość funkcjonującą w obu prezentowanych ujęciach.

1.5. Użytkownicy informacji finansowych

Informacjami finansowymi pozyskiwanymi z rachunkowości przedsiębiorstwa zainteresowani są zarówno użytkownicy wewnętrzni, jak i zewnętrzni (z otoczenia). Do tych pierwszych należy zaliczyć zarząd, dyrekcję firmy, rady nadzorcze oraz kierownictwo niższych szczebli zarządzania. Są oni zainteresowani utrzymaniem pozycji przedsiębiorstwa w konkurencyjnym otoczeniu, jej umacnianiem, dalszym rozwojem, a także tworzeniem warunków pozwalających na wywiązywanie się z realizacji zawartych kontraktów na produkty gotowe, zaciągniętych zobowiązań w stosunku do innych kontrahentów, pracowników, banków oraz zapewnienie rentowności prowadzonej działalności.

Potrzeby informacyjne tego kręgu odbiorców dotyczą głównie wielkości uzyskanych przychodów ze sprzedaży produktów, kosztów ich realizacji, właściwej ich alokacji wewnątrz jednostki, organizacji procesu produkcyjnego oraz zabezpieczenia odpowiedniej jakości produkowanych wyrobów lub usług, monitorowania kosztów i przychodów oraz wyników.

Informacje finansowe generowane w rachunkowości powinny im umożliwiać wyznaczenie celów i zadań, alokację zasobów wewnątrz przedsiębiorstwa, kontraktowanie produktów, kształtowanie polityki cen, koordynację i kontrolę wytyczonych zadań i osiągniętych rezultatów działalności, a także wypracowanie odpowiedniego systemu motywacji.

¹¹ W. Gabrusewicz, A. Kamela-Sowińska, H. Poetschke, *Rachunkowość zarządcza*, Warszawa 2000, s. 24.

¹² B. Micherda, *Analityczna...*, s. 33.

Użytkownikami zewnętrznymi są głównie:

- 1) **inwestorzy** zainteresowani dobrą sytuacją finansową, zdolnością do generowania przychodów, poziomem wypracowanego wyniku finansowego, płynnością finansową oraz efektywnością przedsiębiorstwa; informacje te są im potrzebne do oceny stopnia ryzyka związanego z dalszym funkcjonowaniem jednostki lub zainwestowanym kapitałem i wysokością dywidendy;
- 2) **wierzyciele** – ta grupa użytkowników obejmuje zarówno banki, pożyczkodawców, instytucje finansowe, jak i kontrahentów; interesują ich informacje umożliwiające ocenę sytuacji finansowej firmy w przyszłości, jej zasoby, zobowiązania oraz czy uzyskają zwrot sum należnych w umownym terminie, wraz z odsetkami;
- 3) **fiskus** – potrzebuje informacji do oceny prawidłowości naliczania podatków;
- 4) **konkurenci** (inne przedsiębiorstwa) – szukają słabych stron w funkcjonowaniu jednostki, są zainteresowani rozmiarami i kierunkami działania, wielkością i strukturą wytwarzanych produktów, ich kosztami, osiąganymi przychodami i wynikami finansowymi;
- 5) **pracownicy oraz ich reprezentanci** – zainteresowani są głównie sytuacją finansową, jej stabilnością, perspektywami działania przedsiębiorstwa w przyszłości, w kontekście dalszego zatrudnienia oraz poziomu wynagrodzeń i ich wzrostu;
- 6) **społeczność lokalna**, którą interesuje sytuacja finansowa podmiotu ze względu na wpływy do budżetu (podatki lokalne), ochronę środowiska naturalnego, rozwój regionu, a także zachowanie i powiększanie liczby miejsc pracy.

Generowane w rachunkowości informacje finansowe są zatem niezbędne do zarządzania finansami i innymi zasobami przedsiębiorstwa, jego rozliczeń z instytucjami finansowymi, ZUS, pracownikami oraz innymi jednostkami, a także do pomiaru i oceny efektywności gospodarowania, jak też do rozliczenia jego kierownictwa z realizacji wytyczonych celów i zadań.

Użytkowników informacji finansowych generowanych w przedsiębiorstwach i ich potrzeby informacyjne przedstawia tabela 1.10.

Tabela 1.10. Potrzeby informacyjne różnych użytkowników przedsiębiorstwa

Użytkownicy	Podstawowe potrzeby informacyjne
Właściciele majątku, inwestorzy	Wartość majątku i efektywność jego wykorzystania, sytuacja finansowa, poziom wyniku finansowego (do oceny możliwości dalszego funkcjonowania), zdolność do generowania przychodów i pokrycia ponoszonych kosztów.
Wierzyciele (kredytodawcy i pożyczkodawcy)	Zdolność do spłaty długów wraz z odsetkami w uzgodnionych terminach, informacje o sytuacji finansowej, zasobach, należnościach i zobowiązaniach.
Pracownicy i ich reprezentanci	Gwarancja pracy i wypłat wynagrodzeń, pozycja finansowa przedsiębiorstwa określająca wielkość wynagrodzeń.
Klienci, kontrahenci, zleceniodawcy (płatnicy)	Gwarancja realizacji zawartych kontraktów, podaż wyrobów i usług, ich dostępność, kompleksowość, ceny produktów i ich koszty, sytuacja finansowa przedsiębiorstwa.
Instytucje rządowe i fiskalne (np. GUS)	Dane statystyczne dotyczące infrastruktury, posiadanych zasobów, przestrzennej lokalizacji, struktury zatrudnienia, kwalifikacji kadr, rozmiarów prowadzonej działalności (niezbędne do kreowania polityki gospodarczej), a także sytuacji finansowej, wielkości kosztów, przychodów i wyników finansowych.
Społeczność lokalna	Zanieczyszczenie środowiska, podatki lokalne, miejsca pracy, kreowanie regionalnej polityki, rozwój regionu.
Kierownictwo (zarząd, rady nadzorcze), właściciele	Sytuacja firmy, efektywność wykorzystania zasobów, poniesione koszty działalności, uzyskiwane przychody, ocena dokonań, wytyczanie przyszłości, a także informacje do podejmowania decyzji i kontroli ich realizacji.

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 2

PROJEKTOWANIE SYSTEMU RACHUNKOWOŚCI W PRZEDSIĘBIORSTWIE

2.1. Zasady projektowania systemu rachunkowości przedsiębiorstwa

Każde przedsiębiorstwo rozpoczynające działalność musi zaprojektować system rachunkowości adekwatny do jego potrzeb. Właściwie zbudowany system rachunkowości powinien zapewnić prawidłowy pomiar i ustalanie wyników działalności i sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz dostarczać (w formie sprawozdań finansowych) prawdziwych i rzetelnych informacji o jego sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym, a pośrednio także o płynności, wypłacalności, rentowności i zdolności do kontynuowania działalności w przyszłości¹.

Podstawę projektowania tego systemu, jego fundament, stanowi ustawa o rachunkowości². Zawiera ona regulacje dotyczące budowy, organizacji i funkcjonowania rachunkowości w różnych jednostkach gospodarczych. Zaprezentowane w niej rozwiązania dotyczą szerokiej gamy podmiotów gospodarczych (małych, mikro, non-profit, grup kapitałowych opracowujących skonsolidowane sprawozdania finansowe, świadczących długoterminowe usługi, wykorzystujących pochodne instrumenty finansowe, podlegających fuzji, objętych obowiązkiem badania sprawozdania finansowego, sporządzania sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej). Zawarte w ustawie przepisy określają:

¹ Szerzej M.A. Mikulska, *Polityka rachunkowości jednostki w świetle obowiązujących przepisów prawnych* [w:] *Polityka rachunkowości jednostki a jakość sprawozdania finansowego. Wybrane aspekty*, red. M.A. Mikulska, Lublin 2012, s. 14–15.

² Prawo bilansowe nie dla wszystkich jednostek gospodarczych jest podstawowym aktem prawnym w zakresie rachunkowości. Jednostki, które na podstawie art. 45 ust. 1a, 1b i 1f u.r. sporządzają swoje sprawozdania finansowe zgodnie z MSR, są zobligowane do stosowania przepisów ustawy o rachunkowości i wydanych na jej podstawie przepisów wykonawczych tylko w zakresie nieuregulowanym przez MSR. Dotyczy to problematyki przeprowadzania inwentaryzacji, badania sprawozdań finansowych, odpowiedzialności karnej.

- 1) zasady rachunkowości;
- 2) tryb badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów i ich udostępniania;
- 3) zasady usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Te pierwsze dotyczą prowadzenia ksiąg rachunkowych, wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego, sporządzania sprawozdań finansowych (jednostkowych, łącznych i skonsolidowanych), zasad ochrony danych oraz odpowiedzialności za wypełnienie obowiązków w zakresie rachunkowości. Regulacje te odnoszą się do wszystkich jednostek gospodarczych mających siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i spełniających kryteria dotyczące: formy organizacyjno-prawnej, wielkości osiąganych przychodów netto ze sprzedaży lub otrzymywania środków publicznych z budżetu państwa, z budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz funduszy UE. Warto dodać, że część z tych regulacji ma charakter bezwzględnie obowiązujący, a część fakultatywny. Ustawa o rachunkowości wyznacza bowiem ogólne ramy systemu rachunkowości dla jednostek prowadzących działalność gospodarczą, wskazując rozwiązania dopuszczalne i pozostawiając im prawa wyboru jednego z nich. Ustawa określa zatem granice, w ramach których mogą się one poruszać, konstruując system rachunkowości. Sprzyja to zachowaniu elastyczności systemu rachunkowości i umożliwia jego dostosowanie do specyfiki, zakresu i rozmia-
rów działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwo.

W przypadku braku w przepisach o rachunkowości uregulowań określonych zagadnień występujących w jednostce (np. zasad klasyfikacji, wyceny lub prezentacji określonej transakcji lub innego zdarzenia) jej kierownik – ustalając przyjęte zasady (politykę) rachunkowości – może korzystać z Krajowych Standardów Rachunkowości, a w razie ich braku – z MSR.

Narzędziem opisującym system informacyjny rachunkowości przedsiębiorstwa, uwzględniającym jego strukturę i specyfikę prowadzonej działalności, usankcjonowanym przez prawo bilansowe jest opracowana, w formie pisemnej, dokumentacja opisująca w języku polskim przyjęte do stosowania **zasady (politykę) rachunkowości**³. Jest to jedno z podstawowych zadań kierownika przedsiębiorstwa, ponoszącego odpowiedzialność za wykonanie obowiązków w zakresie rachunkowości, określonych przepisami prawa bilansowego, w tym z tytułu nadzoru.

Konieczność opracowania własnej dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości wynika z przyjętych w ustawie o rachunkowości – obok unormowań bezwzględnie obowiązujących wszystkie jednostki gospodarcze – także praw wyboru określonych rozwiązań.

³ Zasadami (polityką) rachunkowości określa się wybrane i stosowane przez jednostkę, odpowiednie do jej działalności, rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy o rachunkowości i zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych.

Przy jej opracowaniu przedsiębiorstwo powinno przyjąć takie zasady i metody spośród określonych w prawie bilansowym i możliwych do wyboru, które są – w ocenie kierownictwa – istotne, najbardziej użyteczne, dostosowane do specyfiki prowadzonej działalności oraz zapewniają uzyskanie informacji na potrzeby decyzyjne, kontrolne, sprawozdawcze i podatkowe. Jednocześnie informacje te powinny spełniać wymagania zasady prawdziwego i wiernego obrazu, stanowiącej nadrzędną zasadę rachunkowości. Dokonany wybór powinien znaleźć odzwierciedlenie w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości. Zdaniem A. Jarugowej, polityka rachunkowości to zastosowanie specyficznych zasad, konwencji, reguł i praktyk dobranych odpowiednio przez zarząd do odwzorowania rzeczywistej pozycji finansowej i dochodowej przedsiębiorstwa oraz jego dokonań w sporządzanych sprawozdaniach finansowych⁴.

Ze względu na znaczenie prawidłowego ustalenia polityki rachunkowości w dużych jednostkach celowa, a niekiedy konieczna jest współpraca kierownictwa z głównym księgowym (osobą, której powierzono obowiązki związane z prowadzeniem ksiąg rachunkowych), informatykami, kierownikami wyodrębnionych jednostek. Współpraca ta ułatwia opracowanie i wprowadzanie rozwiązań najbardziej przydatnych. W przedsiębiorstwach małych i mikroprzedsiębiorstwach politykę rachunkowości na ogół ustala kierownik⁵.

Opracowana dokumentacja polityki rachunkowości stanowi najważniejszą część systemu rachunkowości przedsiębiorstwa. Musi być ona zgodna z prawem bilansowym (ustawa o rachunkowości, rozporządzenia wykonawcze do niej, w tym także rozwiązań określonych w KSR i MSR), kompletna i spójna. Należy w niej uregulować wszystkie zagadnienia z zakresu rachunkowości istotne dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki i w odniesieniu do których przepisy prawa dopuszczają stosowanie rozwiązań wariantowych. Konieczne jest także przestrzeganie nadrzędnych zasad rachunkowości, a w szczególności zasady:

- 1) rzetelnego i jasnego obrazu,
- 2) kontynuacji działalności,
- 3) memoriału,
- 4) współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów,
- 5) ostrożności.

Przyjęte rozwiązania powinny być stosowane w sposób ciągły przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych oraz sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych⁶. Powinny one zapewnić wygenerowanie informacji finansowych łatwych do zrozumienia dla

⁴ A. Jarugowa, E. Walińska, *Roczne sprawozdanie finansowe – ujęcie księgowe i podatkowe*, Gdańsk 1997, s. 23.

⁵ Małe i mikrojednostki mogą dopasowywać wewnętrzną politykę rachunkowości do potrzeb podatkowych.

⁶ Ciągłość oznacza dokonywanie w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych, co zapewni

użytkowników, przydatnych w ocenie zdarzeń przeszłych, teraźniejszych i przyszłych, bezstronnych i pozbawionych istotnych błędów, wiernie odzwierciedlających rzeczywistość oraz porównywalnych w czasie i w przestrzeni.

Przy konstruowaniu systemu rachunkowości, obok wymogów prawa bilansowego, konieczne jest uwzględnienie ponadto takich parametrów, jak:

- 1) wielkość przedsiębiorstwa i specyfika jego działalności,
- 2) rozmiary prowadzonej działalności,
- 3) potrzeby informacyjne odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych,
- 4) stosowane techniki informacyjne.

Kształt systemu rachunkowości w każdym przedsiębiorstwie zależy w znacznym stopniu od wielkości przedsiębiorstwa oraz specyfiki prowadzonej działalności. Wielkość przedsiębiorstwa może być mierzona poziomem zatrudnienia, rozmiarami prowadzonej działalności oraz generowanych przez nią przychodów czy ponoszonych kosztów. Oddziałują one m.in. na zakres systemu rachunkowości. Poszerzenie rozmiarów przedsiębiorstwa może się wiązać z potrzebą uszczegółowienia ewidencji i rozszerzenia standardu informacyjnego sprawozdania finansowego oraz poddawania go badaniu⁷. Mniejsze przedsiębiorstwa⁸ natomiast mogą stosować uproszczone rozwiązania w tym zakresie. Istotnym czynnikiem oddziałującym na kształt systemu rachunkowości są środki techniki obliczeniowej wykorzystywane w procesie generowania informacji finansowych (komputery, oprogramowanie systemu finansowo-księgowego). Wpływają one na budowę zakładowego planu kont, dobór procedur przetwarzania, przepływu danych oraz na usprawnienie procesów informacyjnych.

Zasadniczy wpływ na budowę systemu rachunkowości przedsiębiorstwa mają potrzeby informacyjne różnych użytkowników (kierownictwa jednostki oraz odbiorców zewnętrznych). Potrzeby te są determinowane przez wykorzystanie generowanych informacji finansowych do oceny prowadzonej działalności i podejmowanie decyzji o różnym zakresie przedmiotowym i horyzoncie czasowym.

Standardy sprawozdań finansowych dla różnych jednostek gospodarczych określają załączniki do ustawy o rachunkowości. Określono w nich zakresy informacji, które należy podać w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego. Warto dodać,

porównywalność informacji w kolejnych latach. Ponadto wiąże się ona z ujmowaniem w tej samej wysokości stanów aktywów i pasywów wykazywanych w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia i w księgach rachunkowych otwartych na następny rok obrotowy.

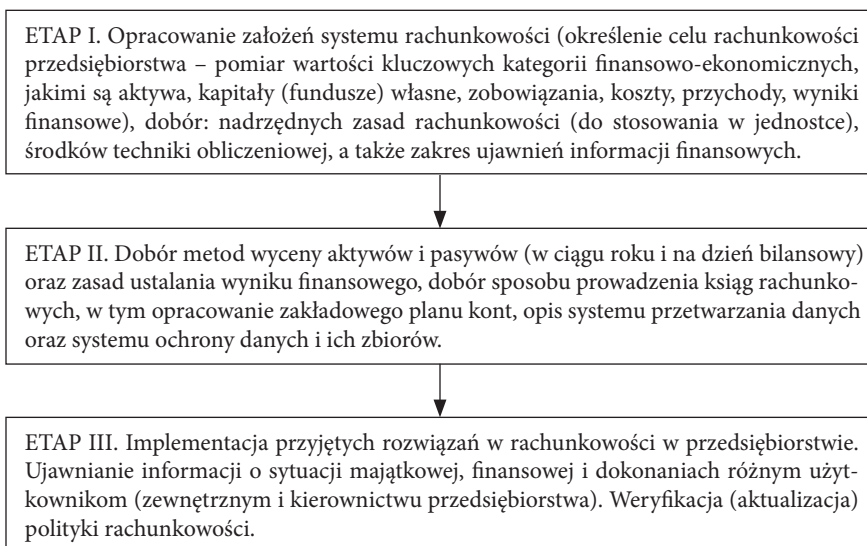
⁷ Dotyczy to jednostek, które „w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków: a) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób, b) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro, c) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5 000 000 euro” (art. 64 ust. 1 pkt 4 u.r.).

⁸ Dotyczy to jednostek małych i mikro (art. 3 ust. 1a–1d u.r.).

że przepisy art. 46 ust. 5 u.r. i tytuły załączników potwierdzają, że nie mają one charakteru wzorów obligatoryjnych elementów składowych sprawozdania finansowego, lecz jedynie określają minimum informacji, które powinny być w nich ujęte. Ustawa bowiem dopuszcza wykazywanie informacji z większą szczegółowością niż określona w załącznikach do ustawy. Oznacza to, że jednostki gospodarcze mogą same decydować o postaci formularzy sprawozdania finansowego, pamiętając o celu ich sporządzania, minimalnym zakresie informacji i wymaganych cechach jakościowych. Na potrzeby sprawozdawcze ważne jest dopasowanie szczegółowości informacji o zasobach przedsiębiorstwa, źródłach ich finansowania, ponoszonych kosztach i uzyskiwanych przychodach, jak też zapewnienie wyodrębnienia wszystkich zdarzeń istotnych do podejmowania decyzji oraz kontroli i oceny rezultatów prowadzonej działalności zarówno przez odbiorców zewnętrznych (np. inwestorów, banki, kontrahentów), jak i przez kierownictwo przedsiębiorstwa. Jest to czynnik, który wpływa na rachunkowość danego przedsiębiorstwa poprzez wybór odpowiednich rozwiązań dotyczących klasyfikacji i grupowania zdarzeń, metod wyceny zasobów i kapitałów (funduszy), sposobów ewidencji, jak też prezentacji (wykazywania lub ujawniania) informacji finansowych w sprawozdaniu finansowym, ukierunkowanych na zaspokojenie potrzeb informacyjnych różnych odbiorców.

Etapy budowy systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie przedstawia rysunek 2.1.

Rysunek 2.1. Etapy budowy systemu rachunkowości przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne.

Chociaż przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w kolejnych latach obrotowych w sposób ciągły, to w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji przedsiębiorstwo może, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu

na datę podjęcia decyzji, zmienić dotychczas stosowane rozwiązania na inne przewidziane ustawą. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga jednak określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W przypadku takim należy w sprawozdaniu finansowym za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian. Warto dodać, że w miarę występujących potrzeb polityka rachunkowości powinna być aktualizowana. Zmiana polityki rachunkowości nie może wpływać negatywnie na jakość sprawozdania finansowego.

2.2. Elementy polityki rachunkowości przedsiębiorstwa

Opracowywana przez przedsiębiorstwo dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości powinna obejmować dwa człony:

- 1) założenia koncepcyjne dotyczące generowania informacji finansowych,
- 2) zasady techniczno-organizacyjne określające przyjęty przez przedsiębiorstwo sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz system służący ochronie danych i ich zbiorów.

Zgodnie z prawem bilansowym zakresem założeń koncepcyjnych kształtujących system rachunkowości przedsiębiorstwa obejmuje się w szczególności określenie⁹:

- 1) roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład;
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów, w tym także wartości szacunkowych (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy);
- 3) zasad ustalania wyniku finansowego;
- 4) sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym oraz zasad klasyfikacji i grupowania zdarzeń do odpowiednich pozycji sprawozdania finansowego.

Bardziej szczegółowo zakres polityki rachunkowości określa KSR 7. Zgodnie z jego zapisami wkładowej dokumentacji polityki rachunkowości przedsiębiorstwa należy ująć i stosować w sposób ciągły¹⁰:

- 1) zasady klasyfikacji i grupowania zdarzeń gospodarczych do odpowiednich pozycji sprawozdania finansowego zgodnie z ich charakterem jako składników aktywów i pasywów, przychodów i zysków lub kosztów i strat bądź przepływów pieniężnych;
- 2) metody wyceny aktywów i pasywów na moment początkowego ujęcia w księgach rachunkowych i na dzień bilansowy;

⁹ Art. 10 ust. 1 u.r.

¹⁰ Pkt 2.3 KSR 7.

- 3) metody ustalania wyniku finansowego;
- 4) sposób prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym;
- 5) przyjęty sposób ustalania wartości szacunkowych, np. wartości godziwej, okresów lub stawek amortyzacyjnych albo umorzeniowych, odpisów aktualizujących wartość składników aktywów na skutek jej utraty, rezerw na zobowiązania, stopnia zaawansowania niezakończonych usług objętych długoterminowymi umowami;
- 6) jednostka może w przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości ustalić, że stosuje uproszczenia dopuszczone przepisami o rachunkowości pod warunkiem, że nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na rzetelne i jasne przedstawienie jej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego.

W przyjętych do stosowania przez przedsiębiorstwo zasadach (polityce) rachunkowości powinny się znaleźć rozwiązania:

- a) mające charakter **bezwzględnie obowiązujących** – ich nieprzestrzeganie stanowi naruszenie przepisów prawa¹¹;
- b) które jednostka jest **zobowiązana wybrać** spośród rozwiązań dopuszczonych przepisami ustawy;
- c) które jednostka **może przyjąć** do stosowania lub z nich zrezygnować; dotyczy to w szczególności skorzystania z dozwolonych uproszczeń.

Pomijając obligatoryjne rozwiązania ustawowe, celowe jest zwrócenie uwagi na te rozwiązania (szczegółowe zasady), które przedsiębiorstwo ma obowiązek lub może wybrać do stosowania spośród określonych w prawie bilansowym. Należą do nich;

- a) określenie roku obrotowego i okresu sprawozdawczego;
- b) opis przyjętych metod wyceny aktywów i pasywów;
- c) określenie zasad ustalania wyniku finansowego oraz sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym.

Rok obrotowy stanowi podstawowy okres sprawozdawczy i obejmuje rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 kolejnych pełnych miesięcy, stosowany również do celów podatkowych. Warto dodać, że ujęty w polityce rachunkowości rok obrotowy powinien być zgodny z rokiem obrotowym określonym w umowie (lub statucie), na podstawie której utworzono przedsiębiorstwo. W uzasadnionych przypadkach rok obrotowy może być krótszy lub dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy kalendarzowych. Jeżeli jednostka rozpocznie działalność w drugiej połowie przyjętego roku obrotowego, może połączyć księgi rachunkowe i sprawozdanie finansowe za ten okres z księgami rachunkowymi i sprawozdaniem finansowym za rok następny. W takim przypadku pierwszy rok obrotowy może być dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy. Jednostki sektora budżetowego rozliczające się z wykonanych zadań i środków finansowych na ich

¹¹ Do bezwzględnie obowiązujących należą zasady nadrzędne rachunkowości, które zawiera tabela 1.8.

realizację za rok kalendarzowy muszą przyjąć rok obrotowy (budżetowy) jako tożsamy z rokiem kalendarzowym. Ze względu na przepisy o podatku dochodowym osoby fizyczne i spółki cywilne osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą mogą przyjąć tylko rok kalendarzowy. Ponadto w polityce rachunkowości należy określić **okresy sprawozdawcze**¹², rozumiane – w myśl art. 3 ust. 1 pkt 8 u.r. – jako okresy, za które sporządza się sprawozdanie finansowe w trybie przewidzianym ustawą lub inne sprawozdania sporządzone na podstawie ksiąg rachunkowych (np. deklaracje podatkowe, sprawozdania statystyczne). Okresem sprawozdawczym może być miesiąc, kwartał bądź półrocze. Ustalając długość okresu sprawozdawczego, należy ująć w polityce rachunkowości częstotliwość i sposób wyceny aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów.

Najważniejszym elementem polityki rachunkowości przedsiębiorstwa jest opis przyjętych **metod wyceny aktywów i pasywów** (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy). Powinny być one rezultatem dokonanych wyborów spośród metod określonych w ustawie o rachunkowości, dostosowane do specyfiki działalności jednostki i zapewniać wymaganą jakość sprawozdań finansowych. Na przykład ustawa umożliwia wycenę rozchodu materiałów według metody LIFO (*last in first out*, „ostatnie przyszło, pierwsze wyszło”), FIFO (*first in first out*, „pierwsze przyszło, pierwsze wyszło”), cen przeciętnych czy stałych cen ewidencyjnych. W dokumentacji zasad należy określić rozwiązania, jakie przyjęto w zakresie wyceny rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, aktywów finansowych, należności, zapasów, rezerw, rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów, kapitałów (funduszy) własnych i obcych (zobowiązań). Dla poszczególnych pozycji bilansowych należy wskazać zasady wyceny zasobów majątkowych i kapitałów (funduszy) na dzień wprowadzenia do ksiąg rachunkowych (w ciągu roku) i na dzień bilansowy. Powinno się także ustalić zasady szacowania i ujmowania skutków utraty wartości aktywów, ich klasyfikacji oraz wyceny wartości godziwej czy skorygowanej ceny nabycia na dzień bilansowy.

Zasady wyceny aktywów i pasywów mające wpływ na kształt polityki rachunkowości przedsiębiorstwa przedstawia tabela 2.1.

¹² Warto przy tym dodać, że w ustawie o rachunkowości pojęcie „okresu sprawozdawczego” nie jest stosowane w sposób konsekwentny; w wielu artykułach zastępuje ono określenie miesiąca.

Tabela 2.1. Zasady wyceny aktywów i pasywów określone w ustawie o rachunkowości i wymagające uregulowania w polityce rachunkowości

Zasady wyceny określone w ustawie o rachunkowości	Pożądane uregulowania dotyczące wyceny w jednostce gospodarczej
Wycena powinna być dokonywana nie rzadziej niż na dzień bilansowy (art. 28 ust. 1 i art. 30 u.r.).	Określenie częstotliwości wyceny składników aktywów i pasywów.
Pojęcie kosztu wytworzenia produktów i usług (art. 28 ust. 3 u.r.).	Weryfikacja zasad ewidencji i rozliczania kosztów.
Zagadnienia do wyboru (rozwiązania alternatywne) – rozdział 4 u.r.	Wycena materiałów i towarów. Wycena produktów w toku. Wycena rozrachunków (należności i zobowiązań). Metody ustalania wartości, zużycia i stanu rzeczowych składników aktywów. Zasady uznawania składników majątkowych za środki trwałe. Przyjęte metody amortyzacji bilansowej i podatkowej. Wycena nieruchomości i wartości niematerialnych i prawnych zaliczanych do inwestycji. Metody pomiaru stopnia zaawansowania usług niezakończonych, w tym budowlanych. Zasady wyceny rezerw i rozliczeń międzyokresowych. Zasady ustalania i ewidencji odpisów aktualizujących.

Źródło: opracowanie własne.

Na przykład w odniesieniu do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych należy określić:

- kwotę, od której zalicza się obiekty do tych zasobów,
- czynniki wpływające na okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego,
- ustalenie okresu, stawki i metody amortyzacji,
- sposobu kwalifikacji i amortyzacji składników o niskiej wartości jednostkowej (np. do 10 000 zł),
- zasad ujmowania leasingu finansowego i operacyjnego,
- procedury ustalania kosztów prac rozwojowych, wartości firmy,
- sposób i częstotliwość dokonywania testów na utratę wartości,
- metod, procedur i terminów inwentaryzacji.

Dane takie powinny być określone dla wszystkich składników aktywów i pasywów. Przykładowe zagadnienia dotyczące wyceny bieżącej i bilansowej aktywów i pasywów wymagających uregulowania w polityce rachunkowości przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.2. Możliwości wyboru zasad wyceny wybranych pozycji bilansowych do ujęcia w polityce rachunkowości

Przedmiot wyboru	Wybór dotyczy w szczególności	Podstawa prawna: ustawa o rachunkowości
Odpisy amortyzacyjne (umorzeniowe) środków trwałych	Określenia czynników wpływających na okres ekonomicznej użyteczności obiektu trwałego.	Art. 32 ust. 2
	Ustalenia okresu, stawki i metody amortyzacji.	Art. 32 ust. 3
	Sposobu kwalifikacji i amortyzacji środków trwałych o niskiej jednostkowej wartości, np. do 10 000 zł.	Art. 32 ust. 6
	Rozliczania umów leasingu*.	
Odpisy amortyzacyjne (umorzeniowe) wartości niematerialnych i prawnych	Ustalenia okresu lub stawki amortyzacji.	Art. 33 ust. 1
	Sposobu kwalifikacji i amortyzacji składników o niskiej wartości jednostkowej, np. do 10 000 zł.	
	Procedury ustalania kosztów prac rozwojowych, wartości firmy.	
Odpisy aktualizujące z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych	Odpisywanie w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych odpisów.	Art. 32 ust. 4 i 5
Metoda ewidencji analitycznej dla grup rzeczowych składników aktywów obrotowych	Ewidencji ilościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 2
	Ewidencji ilościowo-wartościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 1
	Ewidencji wartościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 3
	Odpisywania w koszty zakupionych składników oraz korekty kosztów o wartość stanu składników najpóźniej na dzień bilansowy.	Art. 17 ust. 2 pkt 4
Wycena materiałów i produktów w toku	Wyceny materiałów w cenach zakupu lub nabycia.	Art. 34 ust. 1 pkt 1
	Wyceny produktów w toku produkcji, w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub materiałów bezpośrednich lub niewyceniania ich w ogóle.	Art. 34 ust. 1 pkt 2
Wycena rzeczowych składników aktywów obrotowych	Ujęcia w księgach rachunkowych w cenach ewidencyjnych z uwzględnieniem różnic między tymi cenami a rzeczywistymi cenami nabycia lub zakupu.	Art. 34 ust. 2

Przedmiot wyboru	Wybór dotyczy w szczególności	Podstawa prawna: ustawa o rachunkowości
Metoda wyceny rozchodów i stanu końcowego rzeczowych składników aktywów obrotowych, w przypadku gdy ceny nabycia lub zakupu składników jednakowych lub uznanych za jednakowe są różne	Stosowanie metod wyceny: 1) cen przeciętnych; 2) „pierwsze przyszło, pierwsze wyszło” (FIFO); 3) „ostatnie przyszło, pierwsze wyszło” (LIFO); 4) szczegółowej identyfikacji rzeczywistych cen (kosztów) tych składników aktywów, które dotyczą ściśle określonych przedsięwzięć.	Art. 34 ust. 4 pkt 1 Art. 34 ust. 4 pkt 2 Art. 34 ust. 4 pkt 3 Art. 34 ust. 4 pkt 4
Odpisy aktualizujące wartość rzeczowych składników aktywów obrotowych związane z utratą ich wartości	Odpisywanie w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych odpisów.	Art. 34 ust. 5
Wycena aktywów i pasywów wyrażonych w walutach obcych	Określenie kursów wyceny stosowanych w trakcie roku obrotowego (na dzień ich pozyskania) i na dzień bilansowy.	Art. 30 ust. 1 i 2
Tworzenie rezerw	Na pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można oszacować, np. zobowiązania spowodowane restrukturyzacją.	Art. 35d ust. 1 pkt 1 i 2
Metoda odpisu aktualizującego wartość należności o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności	Wiarygodnego oszacowania kwoty odpisu od każdej należności. Wiarygodnego oszacowania ogólnej (sumarycznie ustalonej) kwoty odpisu na należności.	Art. 35b ust. 1 pkt 5

* Jednostki, które nie przekraczają kryteriów określonych w art. 3 ust. 6 u.r., mogą dokonywać kwalifikacji umów leasingu według zasad określonych w przepisach podatkowych.

Źródło: opracowano na podstawie ustawy o rachunkowości.

Określone w ustawie o rachunkowości obowiązki lub prawa wyboru rozwiązań, wchodzące w zakres zasad (polityki) rachunkowości, dotyczą także innych pozycji aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, dokumentów księgowych, terminów inwentaryzacji, wariantów i metod sporządzania niektórych elementów sprawozdania finansowego. Najczęściej występujące w praktyce metody wyboru zasad (polityki) rachunkowości, oprócz dotychczas omówionych, zawiera tabela 2.3.

Tabela 2.3. Pozostałe możliwości wyboru zasad (polityki) rachunkowości

Przedmiot wyboru zasad (polityki) rachunkowości	Wybór dotyczy w szczególności	Podstawa prawna (ustawa o rachunkowości)
Aktywa i rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego	Odstąpienia od ustalania aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego*.	Art. 37 ust. 10
Rezerwy na przyszłe zobowiązania	Określenia kryterium tworzenia rezerw na przyszłe zobowiązania.	Art. 35d ust. 1; art. 39 ust. 2
Dokument będący podstawą zapisu księgowego	Określenia, który spośród kilku dokumentów lub egzemplarzy jednego dokumentu dotyczących jednej operacji będzie podstawą zapisu w księgach rachunkowych.	Art. 22 ust. 4
Dowód zastępczy	Określenia, które operacje gospodarcze mogą być dokumentowane za pomocą dowodów zastępczych.	Art. 20 ust. 4
Termin i częstotliwość inwentaryzacji składników aktywów	Ustalenia terminów i częstotliwości inwentaryzacji składników aktywów, np. maszyn i urządzeń co roku, budynków raz w ciągu czterech lat.	Art. 26 ust. 3
Sposób ewidencji i rozliczania kosztów oraz ustalania kosztu wytworzenia	Określenia, które zespoły kont kosztów zostaną zastosowane w jednostce: Zespół 4 „Koszty według rodzaju i ich rozliczenie”; Zespół 5 „Koszty według typów działalności i ich rozliczenie”.	Art. 3 ust. 1 pkt 11; art. 28 ust. 3 i 4, 4a*
Rozliczenia międzyokresowe kosztów	Określenia kwalifikowania, ujmowania i odpisywania kosztów stanowiących rozliczenia międzyokresowe.	Art. 39 ust. 2 i 3
Wariant rachunku zysków i strat	Określenia, czy rachunek zysków i strat będzie sporządzony według wariantu porównawczego, czy kalkulacyjnego.	Art. 47 ust. 4 pkt 1
Metoda sporządzania rachunku przepływów pieniężnych	Określenia, którą metodą (bezpośrednią lub pośrednią) będzie sporządzany rachunek przepływów pieniężnych.	Art. 48b ust. 1
Szczegółowość informacji w sprawozdaniu finansowym	Większego uszczegółowienia informacji w sprawozdaniu finansowym niż w załącznikach do ustawy o rachunkowości, jeżeli to wynika z potrzeb lub specyfiki jednostki.	Art. 50 ust. 1

* Dotyczy jednostek, które za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących wielkości:

- 1) 25 500 000 zł – w przypadku sumy aktywów na koniec roku obrotowego,
- 2) 51 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 3) 50 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty (art. 37 ust. 10 u.r.)

Źródło: opracowano na podstawie ustawy o rachunkowości.

Ważnym elementem polityki rachunkowości jest określenie zasad **ustalania wyniku finansowego oraz sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym**. Wybór rozwiązań w tym zakresie dotyczy zasad kwalifikacji kosztów do poszczególnych rodzajów działalności, zasad ustalania i rozliczania kosztów działalności operacyjnej, sposobów ustalania przychodów ze sprzedaży, ustalania zmiany stanu produktów, zasad ujmowania pozostałych kosztów i przychodów operacyjnych oraz przychodów i kosztów finansowych, jak też obrotów wewnętrznych, a także wybór wariantu sporządzania rachunku zysków i strat oraz metody prezentacji przepływów pieniężnych (bezpośrednia, pośrednia).

Przedsiębiorstwo może w przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości zastosować uproszczenia dopuszczone przez prawo bilansowe. Ich zakres prezentuje tabela 2.4.

W części dokumentacji poświęconej aspektom organizacyjno-technicznemu systemu rachunkowości należy określić sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz system ochrony danych i ich zbiorów. Dokumentacja opisująca sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych powinna zawierać co najmniej:

- 1) założowy plan kont,
- 2) wykaz zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych,
- 3) opis systemu przetwarzania danych,
- 4) opis rozwiązań służących ochronie danych i ich zbiorów.

Tabela 2.4. Uproszczenia możliwe do zastosowania w polityce rachunkowości przez różne jednostki gospodarcze

Rodzaj jednostki	Uproszczenia możliwe do zastosowania
Wszystkie jednostki prowadzące księgi rachunkowe zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości	Uproszczenie może polegać na: 1) ustaleniu granicy ceny nabycia lub kosztu wytworzenia środków trwałych bądź wartości niematerialnych i prawnych, poniżej której jednostka dokonuje (nie wcześniej niż w momencie oddania do używania) jednorazowego odpisu wartości tego rodzaju składników aktywów; 2) wycenie materiałów i towarów w cenie zakupu zamiast w cenie nabycia, a produkcji w toku – o przewidywanym czasie wykonania krótszym niż trzy miesiące – w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź niewycenianiu jej w ogóle; 3) nierozliczaniu przychodów i kosztów z tytułu wykonywanych długoterminowych niezakończonych usług, zgodnie z przepisami art. 34a i 34b u.r., jeżeli udział przychodów z niezakończonych usług na dzień bilansowy nie jest istotny w całości przychodów operacyjnych okresu sprawozdawczego.

Rodzaj jednostki	Uproszczenia możliwe do zastosowania
Jednostki, o których mowa w art. 3 ust. 1a u.r.	Uproszczenie polega na: 1) klasyfikowaniu umów leasingu według kryteriów określonych przepisami prawa podatkowego zamiast przepisami art. 3 ust. 4 i 5 u.r.; 2) zaniechaniu ustalania rezerw i aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego; 3) stosowaniu do wyceny instrumentów finansowych wyłącznie przepisów ustawy zamiast przepisów odpowiedniego rozporządzenia Ministra Finansów; 4) uwzględnianiu kosztów stałych przy wycenie zapasu produktów, niezależnie od poziomu wykorzystania normalnych zdolności produkcyjnych.

Źródło: opracowano na podstawie KSR 7.

Zakładowy plan kont to element polityki rachunkowości, w której określa się wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, zasady prowadzenia ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej. Każde przedsiębiorstwo jest zobowiązane do opracowania zakładowego planu kont¹³, którego zadaniem jest zapewnienie prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z wymogami prawa bilansowego i innymi przepisami (np. prawa podatkowego). Powinny być w nim określone zasady rachunkowości zapewniające:

- 1) ujęcie operacji w sposób rzetelny i sprawdzalny, tak aby właściwie odzwierciedlały stan majątkowy i finansowy oraz wynik finansowy przedsiębiorstwa,
- 2) pozyskiwanie danych, niezbędnych do wszelkich rozliczeń, np. z kontrahentami, z fiskusem, z ZUS i pracownikami,
- 3) skuteczną kontrolę wewnętrzną operacji gospodarczych i stanu składników majątku będących w posiadaniu i dyspozycji przedsiębiorstwa,
- 4) sporządzenie sprawozdania finansowego, deklaracji podatkowych lub innych sprawozdań wymaganych odrębnymi przepisami.

Przedstawiając w polityce rachunkowości **wykaz stosowanych ksiąg rachunkowych**, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykaz zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych, przedsiębiorstwo jest zobowiązane do określenia ich struktury, wzajemnych powiązań między nimi oraz pełnionych funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych. Zasoby informacyjne systemu rachunkowości mogą być zorganizowane w formie zarówno oddzielnych komputerowych zbiorów danych, jak i bazy danych albo jej wyodrębnionych części¹⁴. W każdym przypadku prowadzenie ksiąg

¹³ Zasady projektowania, wdrażania oraz wykorzystywania zakładowego planu kont dla podmiotów leczniczych są przedmiotem opracowania *Wzorcowy plan kont a rachunkowość finansowa i zarządcza podmiotów leczniczych*, red. M. Hass-Symotiuł, Warszawa 2012. Można go wykorzystać przy organizacji rachunkowości, uwzględniając specyfikę prowadzonej działalności, wielkość jednostki itd.

¹⁴ Art. 13 ust. 2 u.r.

rachunkowych powinno uwzględniać wymagania art. 13 u.r., w tym m.in. zapewniać automatyczną kontrolę ciągłości zapisów, przenoszenia obrotów lub sald, a wydruki komputerowe ksiąg muszą: zawierać dane identyfikacyjne jednostki, określonego urzędu ewidencyjnego czy programu przetwarzania, składać się z automatycznie numerowanych stron z oznaczeniem pierwszej i ostatniej oraz być sumowane na każdej stronie w sposób ciągły w roku obrotowym.

Opis systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opis systemu informatycznego, powinien zawierać wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, opis algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie stosowanej w przedsiębiorstwie wersji oprogramowania, producenta systemu czy programu księgowego i daty rozpoczęcia jego eksploatacji.

Istotnym elementem dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości jest **system ochrony danych i ich zbiorów**. Ustalenia w tym zakresie powinny precyzować, w jaki sposób przedsiębiorstwo będzie chroniło przechowywane w siedzibie zarządu¹⁵ w oryginalnej postaci: księgi rachunkowe (zbiory danych tworzące księgi rachunkowe), dowody księgowe, dokumenty inwentaryzacyjne, sprawozdania finansowe i inne dokumenty będące podstawą dokonanych w nich zapisów przed niedozwolonymi zmianami, fałszowaniem, uszkodzeniem lub zniszczeniem. W tej części polityki rachunkowości należy wskazać stosowane środki ochrony zarówno zewnętrznej (np. stosowany system monitoringu, sposób identyfikacji użytkowników komputerów, procedury uniemożliwiające osobom nieupoważnionym dostęp do ksiąg rachunkowych, zasady zabezpieczenia pomieszczeń archiwum), jak i wewnętrznej (np. częstotliwość tworzenia rezerwowych kopii zbiorów danych zapisanych na nośnikach informatycznych, zapewnienie ochrony programów komputerowych i danych systemu informatycznego rachunkowości przez stosowanie odpowiednich rozwiązań programowych i organizacyjnych chroniących przed nieupoważnionym dostępem lub zniszczeniem, zapewnienie automatycznej kontroli ciągłości zapisów oraz przenoszenia obrotów i sald).

Niektóre z tych zagadnień mogą być uregulowane w oddzielnych instrukcjach (np. obiegu dokumentów, kontroli wewnętrznej czy inwentaryzacyjnej), stanowiących uzupełnienie dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości przedsiębiorstwa. Warto dodać, że niewłaściwie opracowana dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości skutkuje nieprawidłowościami w ewidencji i wycenie składników majątkowych, zniekształca sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki. Dlatego rachunkowość

¹⁵ Przedsiębiorstwo może powierzyć przechowywanie zbiorów innej jednostce specjalizującej się w świadczeniu tego rodzaju usług. Musi jednak powiadomić o tym fakcie właściwy urząd skarbowy w ciągu 15 dni od daty wydania zbiorów poza siedzibę jednostki, a także zapewnić ich dostępność do badania przez upoważnione organy kontrolne.

powinna być prowadzona zgodnie z ustawą o rachunkowości oraz z przyjętą w przedsiębiorstwie dokumentacją zasad (polityki) rachunkowości.

Politykę rachunkowości wprowadza się zarządzeniem kierownika przedsiębiorstwa, w przypadku spółek kapitałowych – uchwałą zarządu, a w spółkach osobowych – uchwałą wspólników. Należy przy tym podkreślić, że ustalenia dotyczące np. założowego planu kont, zasad wyceny aktywów i pasywów czy ustalania wyniku finansowego mogą zostać opracowane w formie załączników stanowiących integralną część zarządzenia lub uchwały w sprawie zasad (polityki) rachunkowości.

W miarę występujących potrzeb polityka rachunkowości powinna być aktualizowana, przy czym aktualizacja nie może wpływać negatywnie na jakość sprawozdania finansowego.

2.3. Zasady budowy założowego planu kont

Założowy plan kont stanowi formalny dokument będący częścią systemu rachunkowości każdej jednostki gospodarczej prowadzącej księgi rachunkowe, bez względu na formę prawną czy zakres prowadzonej działalności. Od jego zawartości i struktury zależy nie tylko sposób prowadzenia ewidencji księgowej i jej pracochłonność, lecz także potencjał informacyjny rachunkowości, który warunkuje realizację jej nadrzędnej funkcji, jaką jest funkcja informacyjna.

Obowiązek posiadania własnego założowego planu kont dotyczy przedsiębiorstw, które obowiązkowo lub dobrowolnie prowadzą pełną rachunkowość. Przy jego opracowaniu należy uwzględnić zarówno wymogi ustawy o rachunkowości i innych aktów prawnych (np. przepisów podatkowych, o statystyce publicznej), jak i potrzeby informacyjne kierownictwa przedsiębiorstwa i jego otoczenia (np. inwestorów, fiskusa, banków, zakładów ubezpieczeń).

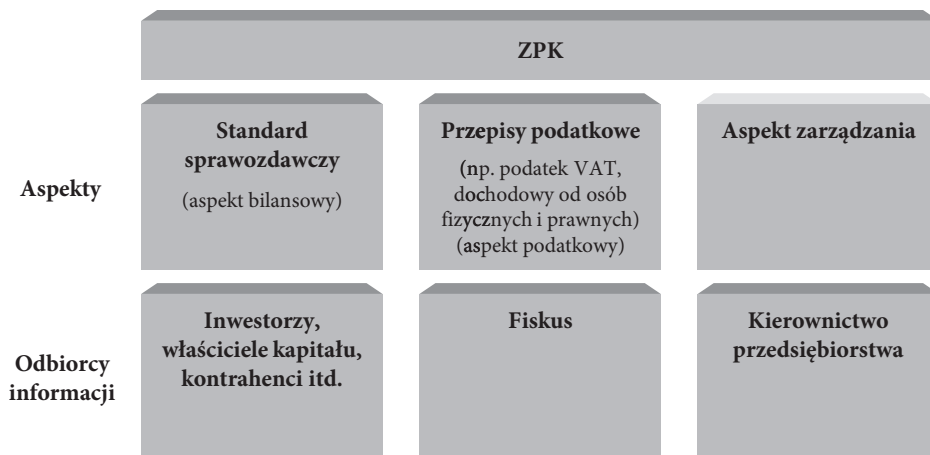
Przy opracowywaniu ZPK konieczne jest zatem uwzględnienie aspektów:

- 1) bilansowego (obowiązki informacyjne wynikające z prawa bilansowego),
 - 2) podatkowego (potrzeby informacyjne fiskusa),
 - 3) zarządczego (potrzeby informacyjne kierownictwa),
- co przedstawia rysunek 2.2.

Aspekt bilansowy jest ukierunkowany na informacje niezbędne do wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego. Pozyskaniu tych informacji sprzyja odpowiedni układ kont zespołów:

- 1) 4 – „Koszty według rodzajów i ich rozliczenie”,
- 2) 5 – „Koszty według typów działalności i ich rozliczenie”,
- 3) 6 – „Produkty i rozliczenia międzyokresowe (czynne i/lub bierne)”,
- 4) 7 – „Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem”.

Rysunek 2.2. Aspekty projektowania zakładowego planu kont

Źródło: opracowanie własne.

Źródłem do ustalenia wyniku finansowego jest rachunek zysków i strat.

Aspekt podatkowy ZPK zabezpiecza informacje do celów rozliczenia się z fiskusem. Sprzyja temu rozbudowana analityka do kont zespołów 4, 5 i 7, uwzględniająca koszty uzyskania przychodów oraz koszty niestanowiące kosztów uzyskania przychodów, jak też wielkości zrealizowanych przychodów.

Z kolei aspekt zarządczy uwzględnia potrzeby decyzyjne kierownictwa przedsiębiorstwa. Jego realizacja wymaga poszerzenia i pogłębienia informacji zawartych w dokumentacji i ewidencji księgowej dotyczącej w szczególności:

- 1) przychodów, kosztów i wyników finansowych,
- 2) składników aktywów jednostki i źródeł ich pochodzenia,
- 3) wielkości zadłużenia,
- 4) terminów wymagalności zobowiązań.

Uwzględnienie ww. aspektów przy opracowaniu ZPK wymaga zastosowania w nim takiego podziału kont na konta syntetyczne i analityczne oraz doboru zasad ich funkcjonowania, które umożliwią pozyskanie ww. informacji.

W celu ujednolicenia zasad grupowania operacji gospodarczych i ograniczenia nakładów pracy związanych z ustaleniem zakładowego planu kont oraz otrzymania porównywalnych informacji liczbowych, łatwych do agregowania w potrzebnych przekrojach, przedsiębiorstwa mogą stosować wzorcowe plany kont¹⁶. Dotychczas Minister

¹⁶ Wzorcowy plan kont obejmuje usystematyzowany wykaz kont księgi głównej (syntetycznych) oraz zasady ich funkcjonowania (komentarz do planu kont) wraz z korespondencją kont (występujące między nimi powiązania).

Finansów wykorzystał jedynie wspomnianą delegację ustawową w odniesieniu do jednostek sfery budżetowej i banków. W takiej sytuacji przy tworzeniu zakładowego planu kont można posilkować się wzorcowym planem kont opracowanym przez Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów¹⁷ albo propozycjami dostępnymi w rozmaitych publikacjach fachowych¹⁸. Wzorcowy plan kont nie ma charakteru obligatoryjnego. Jest on zbiorem kompetentnych, fachowych porad, który:

- 1) pozwala zmniejszyć wysiłek wielu osób sporządzających ZPK,
- 2) odgrywa rolę wspólnego języka księgowych, umożliwiającego im porozumiewanie się na niwie zawodowej,
- 3) prowadzi do ujednolicenia sposobu księgowania typowych operacji gospodarczych i wyjaśniania ewentualnych wątpliwości,
- 4) ułatwia dostosowanie programów komputerowych obsługujących rachunkowość prowadzoną za pomocą komputera,
- 5) jest przydatny do różnego rodzaju szkoleń.

Zakładowy plan kont ustala i aktualizuje kierownik jednostki. Zależnie od obowiązujących przepisów może być on ustalany przez pracowników przedsiębiorstwa albo instytucje zewnętrzne. W praktyce założenia ZPK przygotowuje na ogół główny księgowy.

Opracowując ZPK, można przyjąć jedno z następujących rozwiązań:

- 1) uznać wzorcowy plan kont za obowiązujący,
- 2) dokonać niezbędnych modyfikacji (np. zrezygnować z niektórych kont syntetycznych, rozbudować analitykę), uwzględniając specyfikę jednostki i potrzeby informacyjne kierownictwa,
- 3) opracować własny ZPK,
- 4) wzorować się na planach kont publikowanych przez organizacje zawodowe księgowych lub firmy doradcze, albo literaturę fachową.

Jeśli wystąpi konieczność zmiany wzorcowego wykazu kont księgi głównej, dokonuje się jej przez:

- 1) pominięcie kont syntetycznych, które nie znajdą zastosowania w przedsiębiorstwie,
- 2) nadanie im innych nazw lub symboli,
- 3) wprowadzenie dodatkowych kont (syntetycznych, analitycznych bądź korygujących).

Można także wykorzystać tylko część kont podanych we wzorcowym planie kont, a w części opracować własne. Dotyczyć to może w szczególności kont zespołów:

- 1) 4 – „Koszty według rodzajów i ich rozliczenie”,
- 2) 5 – „Koszty według typów działalności i ich rozliczenie”.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Finansów z 11.08.2011 r. w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz.U. z 2019 r. poz. 946).

¹⁸ *Zakładowy plan kont wraz z komentarzem dla podmiotów leczniczych*, red. M. Hass-Symotiuk, Warszawa 2016; *Rachunkowość. System informacji finansowych Zakładów Opieki Zdrowotnej*, red. M. Hass-Symotiuk, Warszawa 2010; *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa zakładów opieki zdrowotnej*, red. M. Hass-Symotiuk, Gdańsk 2008.

Przyjęta we wzorcowym planie kont klasyfikacja kont syntetycznych opiera się na dzie-
więciu zespołach kont oznaczonych symbolami cyfrowymi od 0 do 8:

- 0 – Aktywa trwałe,
- 1 – Środki pieniężne, rachunki bankowe i inne krótkoterminowe aktywa finansowe,
- 2 – Rozrachunki i roszczenia,
- 3 – Materiały i towary,
- 4 – Koszty według rodzajów i ich rozliczenie,
- 5 – Koszty według typów działalności i ich rozliczenie,
- 6 – Produkty i rozliczenia międzyokresowe,
- 7 – Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem,
- 8 – Kapitały (fundusze) własne, fundusze specjalne i wynik finansowy.

O przyporządkowaniu konkretnych kont do powyższych zespołów decyduje przede wszystkim ich treść ekonomiczna, a także sposób ich funkcjonowania. Każde konto ma nazwę i własny symbol cyfrowy, przy czym nazwa określa jego treść ekonomiczną, a pierwsza cyfra symbolu zawsze oznacza numer zespołu, do którego należy dane konto. We wzorcowym planie kont przyjmuje się symbole dwucyfrowe. W ZPK symbol cyfrowy konta syntetycznego jest sprawą indywidualną¹⁹ i zależy od zasad przyjętych w danym przedsiębiorstwie oraz od używanego oprogramowania komputerowego. Symbole kont muszą być właściwie i precyzyjnie określone, gdyż mają decydujący wpływ na agregowanie informacji o różnym poziomie szczegółowości.

Konstruując zakładowy plan kont przedsiębiorstwa, należy uwzględnić: rozmiary i rodzaj prowadzonej działalności, jej specyfikę, strukturę organizacyjną, obowiązujący standard sprawozdawczy, formę i technikę prowadzenia ksiąg rachunkowych, metody zarządzania finansami, jak też potrzeby informacyjne kierownictwa.

Największy wpływ na układ kont ZPK mają wzory poszczególnych elementów sprawozdania finansowego. Projektując go, można wzorować się także na planach kont publikowanych przez organizacje zawodowe księgowych lub firmy doradcze albo literaturę fachową.

Zakładowy plan kont powinien zawierać następujące elementy:

- 1) wykaz kont syntetycznych (księgi głównej),
- 2) objaśnienia zasad funkcjonowania tych kont (ich zawartość treściowa, księgowane operacje, korespondencję z innymi kontami księgi głównej),
- 3) zasady i procedury prowadzenia kont ksiąg pomocniczych (ewidencji analitycznej) oraz ich powiązanie z kontami księgi głównej, co wymaga wskazania, dla których kont syntetycznych będą prowadzone konta analityczne, wraz z ich wykazem, kryteriami ich wyodrębniania oraz urządzeń służących do ich prowadzenia,
- 4) zastosowane uproszczenia ewidencyjne,
- 5) rozwiązania w zakresie ewidencji pozabilansowej.

¹⁹ Najczęściej klasyfikacja kont w zespole jest oparta na podziale dziesiętnym (przedział od 0 do 9).

Szczegółowe komponenty zakładowego planu kont zawiera tabela 2.5.

Tabela 2.5. Elementy zakładowego planu kont przedsiębiorstwa

Podstawowe	Pozostałe
1. Wykaz kont księgi głównej, ksiąg pomocniczych (i pozabilansowych) oznaczonych symbolami cyfrowymi. 2. Charakterystyki (zawartość treściowa) kont syntetycznych. 3. Przyjęte zasady księgowania operacji gospodarczych na kontach syntetycznych. 4. Zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych (ewidencja analityczna). 5. Powiązania kont analitycznych z kontami syntetycznymi. 6. Ustalenie, które dokumenty stanowią podstawę zapisów księgowych. 7. Określenie operacji, które mogą być dokumentowane za pomocą dowodów zastępczych. 8. Tytuły rozliczeń międzyokresowych. 9. Zasady tworzenia rezerw. 10. Zasady rozliczania uzyskanych dotacji. 11. Sposób i częstotliwość ustalania testów na utratę wartości. 12. Zastosowane uproszczenia w ewidencji. 13. Ustalenia dotyczące ewidencji błędów z lat ubiegłych.	1. Określenie techniki prowadzenia rachunkowości. 2. Ustalenie metody i stawki amortyzowania lub umarzania środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych, częstotliwość ich weryfikacji. 3. Zasady dokonywania odpisów amortyzacyjnych środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych. 4. Ustalenie dolnej granicy wartości środków trwałych amortyzowanych lub umarzanych jednorazowo. 5. Określenie metod ewidencji analitycznej rzeczowych składników majątku obrotowego 6. Zasady ujmowania leasingu finansowego i operacyjnego. 7. Zasady wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego. 8. Ustalenie zasad ewidencji przychodów i kosztów działalności. 9. Wybór wariantu rachunku zysków i strat. 10. Dobór metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. 11. Określenie metod i procedur oraz terminów dokonywania inwentaryzacji.

Źródło: opracowanie własne.

Przy projektowaniu struktury funkcjonalnej planu kont można zastosować jedną z dwóch koncepcji, a mianowicie koncepcję:

- 1) procesową albo
- 2) sprawozdawczą²⁰.

Ich charakterystyki zawiera tabela 2.6.

Obecnie jest stosowana koncepcja sprawozdawcza. Zakładowy plan kont zbudowany według koncepcji sprawozdawczej uwzględnia w pierwszym rzędzie wymagania informacyjne odbiorców zewnętrznych. Dlatego układ kont ZPK powinien przede wszystkim uwzględnić obowiązujący jednostkę standard sprawozdawczy. Przedsiębiorstwa mają do wyboru dwie wersje wykazu kont syntetycznych: uproszczoną i rozwiniętą.

²⁰ Szerzej np. W. Szczerek, *Rachunkowość w projekcie planu kont do sporządzania i badania sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość – komentarze do ustawy” 2002/6.

Należy pamiętać, że każdej pozycji sprawozdania finansowego powinno odpowiadać co najmniej jedno konto syntetyczne.

Tabela 2.6. Koncepcje budowy zakładowego planu kont

Koncepcja sprawozdawcza	Koncepcja procesowa
Struktura funkcjonalna planu kont jest podporządkowana układowi treści obowiązujących wzorów bilansu i rachunku zysków i strat.	Układ kont księgi głównej jest tworzony zgodnie z przepływem zasobów (majątkowych i finansowych) w trakcie realizacji działalności gospodarczej przez trzy procesy (tj. zaopatrzenia, produkcji i zbytu). Poszczególnym procesom przyporządkowuje się odpowiednie zespoły kont, a w ich ramach konta.

Źródło: M. Hass-Symotiuk, *Zakładowy plan kont a potrzeby zarządzania zakładem opieki zdrowotnej* [w:] *Rachunkowość. System...*, red. M. Hass-Symotiuk, s. 300.

Wersja uproszczona korzystna jest dla tych jednostek, które prowadzą działalność gospodarczą w niewielkich rozmiarach. Z kolei wersja rozwinięta wykazu kont jest zalecana dla dużych przedsiębiorstw, które wypełniają formularze sprawozdawcze określone w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości. Umożliwia ona powiązanie wykazu kont syntetycznych z pozycjami ujmowanymi w sprawozdaniu finansowym. Ponadto większe jednostki na potrzeby sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych²¹ powinny wyodrębnić rozrachunki związane z działalnością finansową i inwestycyjną. W tym celu konieczna będzie rozbudowa kont rozrachunków dotyczących działalności podstawowej w celu ustalenia zmian stanów należności i zobowiązań na początek i koniec okresu. Ustalane zmiany stanów należności i zobowiązań pozwolą określić wpływy i wypływy środków pieniężnych, przekształcając przychody i koszty ustalone metodą memoriałową w strumienie pieniężne. Informacje te są niezbędne w przypadku stosowania metody bezpośredniej przy sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych.

Ustalając stopień rozbudowy kont syntetycznych (i analitycznych), należy mieć na względzie także stosowane środki przetwarzania danych (z uwagi na pracochłonność ewidencji). Dlatego w przedsiębiorstwach małych i mikro układ kont syntetycznych nie powinien być zbytnio rozbudowany.

Zaspokojenie potrzeb informacyjnych kierownictwa przedsiębiorstwa można uzyskać przez rozbudowę analityki (kont ksiąg pomocniczych). Konta analityczne zawierają zapisy będące uszczegółowieniem i uzupełnieniem zapisów kont księgi głównej. Prowadzi się je w ujęciu systematycznym jako wyodrębniony system ksiąg, kartotek (zbiorów kont), komputerowych zbiorów danych, uzgadniany z saldami i zapisami na kontach księgi głównej. Na kontach ksiąg pomocniczych można w ciągu okresu sprawozdawczego stosować, obok lub zamiast jednostek pieniężnych, jednostki naturalne. Należy wówczas sporządzić na koniec okresu sprawozdawczego zestawienie zapisów dokonanych na kontach w jednostkach naturalnych i ustalić ich wartość.

²¹ Art. 45 i 50 u.r.

Należy podkreślić, że zakres ewidencji analitycznej prowadzonej do poszczególnych kont syntetycznych określa kierownik jednostki w dokumentacji przyjętych zasad (polityki) rachunkowości. Określa on także metody ewidencji szczegółowej dla poszczególnych grup składników majątkowych.

Przy wyznaczeniu stopnia rozbudowy kont analitycznych należy uwzględnić m.in.:

- 1) wymogi prawa podatkowego,
- 2) potrzeby rozliczeń z poszczególnymi kontrahentami,
- 3) potrzeby rozliczeń z pracownikami,
- 4) potrzeby monitorowania i kontroli określonych zagadnień.

Przykładowe rodzaje kont ksiąg pomocniczych prowadzonych do kont syntetycznych zawiera tabela 2.7.

Tabela 2.7. Zbiory analityczne ksiąg pomocniczych

Księgi pomocnicze dotyczące:
Środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych wraz z danymi o dokonanych odpisach amortyzacyjnych lub umorzeniowych koniecznymi na potrzeby bilansu i rachunku zysków i strat oraz rozliczeń podatkowych, jak też do sprawowania kontroli – w przekroju obiektów inwentarzowych.
Rozrachunków z odbiorcami i dostawcami – według poszczególnych kontrahentów – dla ustalenia i rozliczenia stanu należności i zobowiązań.
Rozrachunków z pracownikami – według poszczególnych pracowników – dla pozyskania danych z całego okresu zatrudnienia do rozliczeń wynagrodzeń oraz ustalenia należności i zobowiązań z innych tytułów, w tym ustalenia podstawy świadczeń emerytalnych i zaliczek na podatek dochodowy od osób fizycznych.
Operacji sprzedaży (kolejno numerowane własne faktury i inne dowody) ze szczegółowością niezbędną na potrzeby wyceny składników majątkowych i rozliczeń podatkowych.
Operacji zakupu (obce faktury i inne dowody) ze szczegółowością niezbędną do wyceny składników aktywów i do celów podatkowych.
Kosztów i przychodów – ze szczegółowością wymaganą do sporządzenia rachunku zysków i strat, ich monitorowania, kontroli i analizy oraz do celów podatkowych i zarządzania.
Operacji gotówkowych – w przypadku prowadzenia kasy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości.

Dany zbiór analityki można uszczegółowić przez jego podział na jeden lub więcej stopni.

Przy tworzeniu kont analitycznych konieczne jest podanie kryteriów, według których dane liczbowe konta syntetycznego będą dzielone przy ujmowaniu ich na kontach analitycznych, a także wskazanie, do ewidencji jakich danych (wartościowych, ilościowo-wartościowych, ilościowych) mogą one służyć. Pozwoli to łatwo grupować dane w układach przewidzianych w ZPK. Aby uzyskać odpowiednie dane, należy